

ВІСТНИК

(Nachrichtenblatt
des Bundes
zur Befreiung der Ukraina)

Союза визволення України

Виходить що тижня в неділю.

Річна передплата вносить 15 К., 15 Мар., 3 Дол., 6 рублів,
піврічна 8 К., 3 рублі, квартална 4 К. 50 сот., 1.75 руб.
Кожда зміна адреси 50 с. Ціна сього числа 40 сот., 15 коп.

Редагує Комітет.

Видає і відповідає за редакцію: Микола Троцький.
Адреса редакції: Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 19.
Адміністрація: Tür 6. Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Менших рукописей і віршів не звертаєть ся; з приводу того не входить ся в ніяку переписку.

IV рік. Ч. 49.

Відень, 2-го грудня 1917.

Ч. 179

ПРОСИМО ВИРІВНЯТИ ЗАЛЕГЛУ ПЕРЕДПЛАТУ!

Річники „Вістника“ з 1915 (неповний) і 1916 рр. можна дістати поки-що по 15 К.

Новий політичний переворот в Росії і на Україні.

„Рада Російської Республіки“ була останньою спробою утворити коаліцію громадських сил і ся спроба не мала успіху. Дуже скоро показало ся, що співробітництво з лібералами й елементами, які стояли під їх впливом, може відбуватися ся лише коштом дальшого розвитку революції.

В „Раді Російської Республіки“ утворила ся більшість з лібералів, промисловців, частини представників місцевих самоуправ і кооперативів, з трудовиків і опортуністично настроєних есеровських та меншевицьких представників. На сій більшості хотіло оперти ся правительство Керенського та відновити політику централізму в межах держави й прислужництва західно-європейським союзникам Росії в заграничній політиці.

Як відомо, большевики та представники неросійських народів на першій же засіданню „Ради Республіки“ опустили її й провадили свою самостійну політику. Опіраючи ся головним чином на петроградській Раді робітничих і салдатських депутатів, большевики почали досить одверту боротьбу проти тимчасового правительства й „Ради Республіки“.

Ліберали також взяли ся до мобілізації своїх сил головним чином в Москві, де вони мали найбільше прихильників. В кінці жовтня тут відбув ся зїзд суспільних діячів і зїзд военно-промислових комітетів; головна увага сих зїздів була звернена на большевицьку небезпеку. Але ані ліберали, ані правительство не зважували ся на якісь рішучі виступи проти большевиків.

Тимчасом большевики систематично йшли до захоплення державної влади в свої руки. Дня 1 падолиста петроградська Рада військових депутатів скликала в Смольнім інституті нараду представників петроградського гарнізону, на якій виявилось, що цілий майже петроградський гарнізон стоїть на боці большевиків. Скликана тогож самого дня увечері виконуючим комітетом всеросійської Ради робітничих і салдатських депутатів нарада представників петроградського гарнізону висловила ся за передання цілої державної влади в руки рад салдатських і робітничих депутатів.

Чуючи міцний ґрунт під ногами, большевики почали переводити останні приготування до перевороту. Зорганізо-

ваний 3 падолиста военно-революційний комітет розіслав до військових частей приказ не виконувати тих розпорядків военного начальства, які не будуть підписані сим комітетом, і призначив своїх комісарів у всіх військових частях. Военно-революційний комітет навязав зносини і з військовими організаціями на провінції та спинив ті військові части, які тимчасове правительство закликала для оборони Петрограду проти большевиків.

Керенський все ще скаржив ся на засіданнях „Ради Республіки“ на большевиків, радив ся з Малайтовичем над переведенням слідства проти военно-революційного комітету та над арештуванням Ульянова—Леніна, а большевики доконували тимчасом повного ізольовання правительства від міста і робили останні заходи до його заарештування.

Вночі з 6 на 7 падолиста большевики почали концентрувати на вулицях свої військові відділи й панцеріві автомобілі. Вони зайняли друкарні кількох часописей, в тім числі „Копійки“, „Биржевых Відомостей“ і „Русск-ої Воли“ й видрукували там свої відозви. Разом з тим большевицькі відділи зайняли пошту, телеграф, телефонну централу, державний банк і інші інституції. Тимчасове правительство опинило ся відтятим з усіх боків у Зимовій палаті. Зрештою йому вже не могли-б помогти жадні получення, бо майже всі військові части в Петрограді стояли виразно по боці большевиків.

Як доносить „Новое Время“ з 8 падолиста, Керенський і тимчасове правительство старало ся попереднього дня прихилити на свій бік потрібні військові сили, щоб здрушити встання большевиків, але не мали успіху. Навіть 1, 4 й 14 донеські полки згодили ся помогати правительству лише тоді, коли разом з ними виступить піхота. Але жадних піхотних частей правительство не мало. О 11 годині Керенський виїхав у невідомім напрямі назустріч війську, яке мало маширувати проти Петрограду. Всіх інших міністрів арештовано.

Тої самої ночі відкрив ся в Смольнім інституті загально-російський делегатський зїзд рад робітничих, салдатських і селянських депутатів, на яким большевики постановили оперти ся в переворотовій акції. Меншевицька опозиція на зїзді, яка домагала ся порозуміння з правительством,

була досить значна. Але большевики мали за собою абсолютну більшість; з 560 членів зїзду при його відкритті було 250 большевиків, до них приєднало ся 60 лівих есерів і 14 меншевиків-інтернаціоналістів.

Скільки було Українців на сїм зїзді, невідомо. Часописи подають відомости лише про партійний, але не національний склад зїзду. Що Українці стали по боці большевиків, видно і з тої обставини, що вони послали свого представника до президії зїзду.

Програмою і гаслом нової революції є негайний мир, негайне передавння поміщицьких земель селянству, заведення контролю над продукцією і поділом, воля для самоозначення народів і ин. Лекше одначе сю програму проголосити ніж її в життє перевести.

Коли в Петрограді відбувала ся зміна правительства та заповіджено соціальний переворот, на Україні розвивала ся послідовно національна революція. Тут відбувала ся не боротьба українських партій між собою, а боротьба цілої нації проти російського централізму й анархії. Са нова стадія боротьби на Україні знайшла своє завершення в проголошенню суверенности й неподільности України та поширенню і поглибленню власти Центральної Української Ради та її Генерального Секретаріату.

Нічим неоправданий поділ України постійно тримав український нарід в стані справедливого обурення проти тимчасового правительства, яке ставило перешкоди в діяльности Генерального Секретаріату навіть у вузьких межах виданої ним самим „Інструкції“, відмовляючи йому кредитів, призначуючи поза плечима Секретаріату урядовців і т. ин.

Присутність на Україні урядників і аґентів петроградського правительства, лише перед ним відповідальних, і киданне при кожній нагоді колод під ноги Генеральному Секретаріатови втворювало шкідливу подвійність влади на Україні та робило просто неможливою всяку органічну діяльність українських інститутцій.

Кожда спроба зорганізованої української демократії виступити проти російської анархії на Україні провадила до захованих чи одвертих конфліктів з тимчасовим правительством і, як се не дивно, з російською демократією на Україні. А коли Центральна Рада постановила екликати окремі Українські Установчі Збори, то правительство Керенського, над яким вже була піднесена рука большевиків, зважило ся притягти провідників українського народу до суду. Сей крок петроградського правительства переповнив міру української терпеливості й примусив Українців до рішучих виступів.

Третій всеукраїнський військовий зїзд, який зібрав ся у Києві дня 2 падолиста н. ст., був уже виразним початком нової, великої політичної акції українського народу. Опіраючи ся на сїм зїзді, Генеральний Секретаріат Центральної Української Ради видав подану на иншим місці відозву до народу й урядів України, якою поширив свою власть на цілу Україну по тім боці фронту та в усіх галузях державного життя до війська включно.

М. Троцький.

Генеральний Секретаріат проголошує зєднання України по тім боці фронту.

За „Кіевскою Мислю“ з 18 падолиста н. ст. подає „Діло“ отсей акт Генерального Секретаріату, яким він повідомив населення й уряди про зєднання цілої України по тім боці фронту під властю Української Центральної Ради й Генерального Секретаріату.

Від Генерального Секретаріату України.

Генеральний Секретаріат повідомляє всіх горожан, всі правительственні уряди, політичні й правительственні органи на Україні:

Центральне правительство всієї Росії не має змоги управляти державним життєм. Цілі краї zostали ся без правлячих центрів. Тому зростає замішанне політичне, господарське й суспільне. З огляду на те Секретаріат доповняєть ся тимчасово генеральними секретарями для справ: харчових, військових, судових, почтових, телеграфічних і комунікаційних. Компетенція Генерального Секретаріату поширяєть ся на всі ті губернії, де більшість населення складаєть ся з Українців. Тому губернії херсонська, харківська, катеринославська й таврійська (без Криму) включають ся в територію України.

Всі органи тих губерній, а також горожане єдиної України всіх народностей мають звертати ся з усіма справами до відповідних секретарів Генерального Секретаріату.

Всі чутки й розмови про сепаратизм, про відокремлення України від Росії — се тільки контрреволюційна пропаганда або просто несвідомість. Центральна Рада й Генеральний Секретаріат твердо та ясно заявили, що Україна повинна зостати в складі федеративної російської республіки як рівноправне державне тіло. Теперішнє політичне положення тої постанови не змінє в нічїм.

Доки не заключений мир між воюючими державами, робота на фронті не сміє спиняти ся. Армія мусить бути одіта, нахормлена й озброєна. Генеральний Секретаріат в порозумінню з компетентною центральною воєнною властю живє всіх способів, аби заспокоїти всі потреби армії.

Вибори до всеросійських Установчих Зборів повинні відбути ся, як назначено, 12 (25 н. ст.) падолиста, коли до того часу не будуть змінені для всієї Росії.

Горожане й органи мають се прийняти до відома й подбати з цілою енергією, щоб вибори переведено точно, активно й многолюдно.

В короткім часі Центральна Рада затвердить і Генеральний Секретаріат і проголосить закон про Українську Установчу Раду. Виборчим органам подаєть ся до відома, щоб після виборів до російських Установчих Зборів не розв'язувати виборчих апаратів.

Виробляєть ся план воєнної охорони всієї України від погромів, грабіжєй і всякого безчинства. Губернським і повітовим комісарам даєть ся до помочи військові відділи. Комісари мають вести рішучу й енергічну боротьбу з анархією і переступствами несовісних осіб. В справі боротьби з анархією і в цілі установлення доброго порядку Генеральний Секретаріат буде опирати ся на місцевих органах самоуправи, які являють ся органами місцевої власти, коло яких повинна зєднати ся з цілою їх піддержки вся місцева демократія.

Кінчать ся праці над законопроектом про управильненне земельних відносин і передачу „нетрудових“ земель в розпорядженне земельних комітетів. Закон видаєть ся в короткім часі. До тогож часу мусить ся спинити всякі самовільні захвати.

Всім місцевостям, органам і відповідальним особам поручаєть ся всі накази й поручення Генерального Секретаріату виповняти точно та скоро.

Горожанам України поручаєть ся бути дійсно свобідними горожанами й активно та радо стати до помочи всім органам у важній і загальній справі установлення порядку на Україні й охорони всіх великих завойовань всеросійської революції.

Генеральний Секретаріат України.

З падолиста 1917 року.

Город Київ.

Погляд В. Винниченка на справу української державности.

Подаємо за „Київско-ю Мислю“ текст листу В. Винниченка до редакції, викликаного шумом серед російського громадства та преси з приводу постанови Центральної Ради скликати Українську Установчу Раду (Пор. „Українсько-російське напруження перед повстанням большевиків“ у попереднім числі „Вістника“).

Високоповажаний добродію редактор!

Беручи під увагу особливо важний момент в національних відносинах на Україні, а також і те, що деякі газети передали мою промову, виголошену на засіданні Малої Ради 23 жовтня (н. ст.), з такими скороченнями, які змінюють її зміст, я прошу вас, вп. д., помістити у вашій поважаний газеті мій лист з короткою передачею моїх думок з сеї промови й деякими поясненнями до них.

На засіданні Малої Ради я говорив і тепер повторюю: я думаю, що всяка державна будова тільки тоді може бути непохитною, коли в її основу положено не примус, а добру волю її складових частей. Російська федерація повинна будувати ся саме на таких основах. Тому суверенність Української Установчої Ради необхідна як умова повного непримусового прояву доброї волі демократії України.

Але суверенність Української Установчої Ради цілком не передрішає прояву сеї волі в напрямі відокремлення від Росії й незалежності.

Я говорив у своїй промові й знову тепер повторюю, що якщо марксист я не можу признати принципіально ніяких абсолютних політичних цінностей. Політичні форми якогось соціального організму залежать від тої або иншої комбінації основних чинників, — економічних, політичних, історичних і инших. Тому кожний чесний і послідовний марксист ніколи не може наперед відхрещувати ся від тих або инших політичних гасел. Колиб комбінація основних чинників укладала ся так, що їх надбудова, політична форма, вимагала-б незалежності, я мусів би признати й ту форму, хоч для України не передбачую сього.

Також думки висловлював я і три роки тому назад у своїй нелегальній брошурі під заголовком „Наші орієнтації“, виданій нашою партією.

Тоді мала деяку тенденцію розвивати ся австро-німецька орієнтація і незалежність (самостійництво). Причиною сього було відоме всім жорстоке переслідування українства царизмом. Борючись з сими тенденціями, я старав ся довести, що для робітничої кляси України та для всієї України ні австро-німецька орієнтація ні орієнтація до російського царизму не можуть бути корисні. Одна орієнтація повинна бути — се самоорганізація української демократії, одна надія тільки на себе, на свою зорганізовану силу. Самостійництво я уважав тою ідеєю, котра виходила швидше з розпуки, з мрій, з емоцій її прихильників, а не з об'єктивної можливості й необхідності. Тому для політичної діяльності того часу вона була зайва, а тим самим і шкідлива, бо відтягала увагу й сили від щоденного й необхідного.

Революція знищила царизм, а з ним і всякі підстави розпуки, самостійництва й австро-німецьких орієнтацій. Тепер, коли в демократично-федеративній республіці Росії розкривають ся перед кожною нацією такі широкі, такі захоплюючі перспективи творчості, розвитку й багатства, ніяких орієнтацій крім федеративно-республіканської Росії серед більше або менше відповідальних революційно-демократичних політичних груп українства нема й очевидно не може бути.

Та я скажу ще більше, скажу те, що говорив і в згаданій брошурі: не відмовляючи ся від жадної політичної форми, навіть від незалежності, якби того ждали соціально-економічні й инші умовини й колиб се пособляло ціли всякого соціаліста—соціалізови, я тодіж для сеї ціли, для соціалізму, найшов би в собі стільки мужности, щоб відмовити ся від всяких національно-політичних форм, якби переконав ся, що вони шкідять соціалізови. В тім заходить різниця між національними соціалістами й просто націоналістами. Для соціаліста національ-

ний розвиток—необхідна, природна й корисна умовина й засіб зближення людства до вищих форм соціального життя, а для націоналістів—сама ціль, остання ціль, на якій вони спиняють ся, захолонуть й потім рупити назад.

Та все-таки можна поставити питання: чи дійшов за сі три роки розвиток України до необхідности незалежности. Очевидно, ні. І я і мої товариші по партії на засіданні Малої Ради 23 жовтня ясно зазначили економічний звязок України з державною цілістю Росії, звязок, який зостав ся і до сьогодня. Певно не можна відказати історичного, культурного звязку, котрий по волі й по неволі за триста літ перебування України в складі російської держави вріс в наше життя, духове й матеріальне. Думати, що сей звязок в найблизшій політичній часі розірветь ся, було-б простою, непотрібною мрією, а не політичною реальною аналізою.

З другого боку незалежність неможлива також і з міжнародного положення. Україна не має таких сил, аби, відірвавши ся від Росії, не впасти в обійми якоїсь сильної імперіалістичної держави. Коли Польща, розвинена більше ніж Україна й під національним і під політичним оглядом, матиме дуже проблематичну самостійність, про Україну нема що й говорити.

В кождім разі ми не могли-б мати економічної самостійности, а коли так, не могло-б бути й політично-національної.

Тому можна рішуче й без хитань сказати: комбінація основних чинників соціально-політичного життя України не вимагає незалежности яко політичного державного оформлення його.

Чи вимагатиме в дальшій будучині? На се ніхто нічого певного не може сказати в дану хвилину. Та не відхрещуючи ся від жадних форм, які можуть повстати в далекій будучині в силу необхідности, можна мати й тепер відомі ідеали, які намічають ся і самим життям.

Такі ідеали докладно й твердо означила вся зорганізована українська демократія: се федерація російської республіки й участь в ній України яко рівного з иншими державного тіла.

Се заявили й Центральна Рада й Генеральний Секретаріят в найдокладніших і недвозначних словах. Нема ніякої потреби шукати в них якогось таємного змісту. Колиб Центральна Рада мала ідеали незалежности, вона висловила-б їх так само твердо, відкрито та ясно, як виявила свої федералістичні змагання.

По силі того поневолі поветає питання: чому, з якою цілю доглядують ся в сих домаганнях сепаратизму й самостійництва? По що з усіх сил вказують пальцями на то, чого нема? Щоб відтягнути симпатії від самої ідеї федералізму? Коли се роблять кадети — противники федерації, коли задля сього виступають з Центральної Ради, коли вони старають ся дискредитувати її, се зрозуміле.

Але чому слідом за ними йдуть ті групи меншости, у програмах котрих стоїть федералізм, се незрозуміле. Але ясно та зрозуміле повинно бути для всіх одно: не в інтересі ні української, ні неукраїнської демократії знову вергають ся до фази національного напруженого недовірря, підозрівання і ворогування. Се не може пособляти творенню порядку й нового життя на Україні, що є цілю всіх.

Наш край находить ся в особливо грізнім положенню і всі його національности зійшли ся і згодили ся на сій ціли. Чи потрібно се порозумінне змінити на дезорганізацію, руїну й горожанську війну? Не думаю, щоб се могло притягати когось крім ворогів революції й нових форм політичного життя. А тому меншість повинна відкинути вишукування того, чого нема, та ясно й відкрито сказати: чи поділяють вони сі ціли й домагання, котрі самі одобрили й прийняли в декларації Генерального Секретаріату?

Коли ні, тоді очевидно мусять зробити так, як зробили представники партії народної свободи, а потім, подавши їм руки, стати вкуці з ними до боротьби проти нас, федералістів.

А коли думають, що декларацію Генерального Секретаріату вони приймали свідомо й щиро, коли почувають, що по ушліві трьох тижнів ідеї декларації не стали їм чужі й ворожі, нема ґрунту на непорозуміння і ворожнечу з українською де-

клярацією і треба не кадетам, а нам ще сильніше подати руку та вкупі, як і до сього, йти до загальної цілі — будівництва нових, кращих форм соціального, політичного й національного життя.

Вол. Винниченко.

Справа миру на зїзді української соціал-демократичної робітничої партії.

Другий день нарад зїзду розпочався рефератом Петлюри в справі війни та миру. — Довго говорити про се не доводить ся, говорив бесідник. Мир необхідний. Питання тільки в тактиці й заходах щодо наближення його. Становище армії трагічне; я глибоко певний, що російська армія не зможе стримувати натиску ворога, коли вона в найблизший час не буде зреформована на нових підвалинах, а саме — на тих, які ми давно проводимо. Принцип національно-територіального поповнювання армії стає програмою дня сучасного військового міністерства. Зокрема уділяється багато уваги в сій справі українському моменту.

Три роки війни й те безглузде, що досі робило ся, примує нас вжити всіх заходів, аби наблизити мир. Пригадаймо собі, що демократія і ворожих і союзних держав давно висловила ся за мир, але слова лишили ся словами. Мушу сказати, що й наша постанова справи не розв'язе. Отже треба стати на інший ґрунт. Наш обов'язок вплинути найрішучіше на тимчасовий уряд, аби він ужив усіх практичних мір у справі миру. Також треба вимагати від Генерального Секретаріату як найактивнішої політики в сїм напрямі.

Щож робити, поки мир не прийде? Є два кардинальні питання. Перше — вибори на фронті. Сієї справи на жаль українська соціалдемократія не обговорювала. Мусимо знати, що можна одержати з фронту не один голос. Наша партія тут зробила дуже мало. Отже слід подбати про се, треба сили агітаторів і літератури. Друга справа — демократизація: необхідно вирвати ініціативу демобілізації з рук російської влади. Російська влада зрушила се питання з місця, але вона не рахуєть ся з місцевими обставинами й се також дуже пошкодить нашій країні. Генеральний Секретаріат задалегідь мусить утворити певний апарат, щоб під час демобілізації взяти під охорону українських частин всі комунікаційні шляхи на Україні, поставити скрізь заслони і т. ин.

Відношення до нас неукраїнського суспільства дає підстави думати, що російське Установче Зібрання не задовольнить демократії України. Отже питання про повноту наших прав, про здійснення всіх домагань буде залежати від нас самих. Для того треба мати велику непереможну зорганізовану силу. І от я вам скажу, що де українізація частин переведена, там панує ясний світогляд і рішучий настрій. З фронту повернуть ся не „Полтавці“ й „Кияне“, а свідомі Українці. Зараз відбувають ся великі фронтові українські зїзди. Партія мусить проявити найбільшу енергію, бо у війську елемент дуже вдячний. До такої політичної роботи я вас і закликаю.

Далі референт відчитав проект резолюції, мотивуючи кожний пункт зокрема.

Софієнко розпочав дебати та сказав, що в питанні миру стежка української соціалдемократії з большевиками. Мусимо прикласти свої сили для скоршого припинення війни. Годі звертати ся до російського уряду, тільки рішуча акція демократії, тільки безпосереднє звертання Центральної Ради та Генерального Секретаріату до всіх держав у справі миру може посунути сю справу наперед. На фронті треба-ж повести таку роботу, щоб утримати вояків від анархічного потоку з фронту.

Садовський говорив: Справа занадто ясна, щоб про се довго говорити. В резолюції повинно бути сказано більше про мир ніж про війну. Мусимо зазначити в ній загально-демократичний принцип миру: „без анексії і контрибуції на підставі самоозначення націй“. Мусимо далі зазначити домагання участі представника українського народу в мирній кон-

ференції. Мусимо настоювати, щоб негайно розроблено план демобілізації при найблизшій участі демократичних організацій. Агітувати за мир треба в такій формі, щоб не дезорганізувати військових мас. В резолюції референта не говорить ся, що план демобілізації має бути розроблений на ґрунті відповідної акції робітничих мас.

Дудич вказав, що лише припинивши війну, ми будемо спокійні за революцію. Антонович поставив питання на практичний ґрунт. Чи мусимо ми настоювати на демократичнім мирі, чи можемо погодити ся на такім, який можливо зараз заключити? Чи допустити сепаратний мир?

Є. Касяненко сказав: Цілком ясно, що спершу імперіалізм бачив в націоналізації армії велику небезпеку для себе. Але потім московська буржуазія знайшла вихід і почала затулювати українськими військовими частинами різні дірки. Виходить, що український народ гине й тратить від війни найбільше з усіх народів Росії. На мою думку вже час війну зірвати, бо справа демократичного миру не в наших руках. Треба відкинути ілюзію, що в сей час можливе припинення війни силами міжнародної демократії. Треба кинути політику оборони.

Ткаченко говорив: Революція може бути загублена через нерішучість демократії в справі миру. Буржуазія в сїм напрямку вже почала роботу й можна сподівати ся проголошення нею миру. Далі промовець звернув увагу на те, що дипломатія Англії й Франції вже робить спроби оперти ся на дисциплінованих українських корпусах в цілях продовження війни й досягнення своїх імперіалістичних цілей. При безладді й розвалі в Росії се для них нова сила. В сїм полягає велика небезпека, бо тут можуть нас підманути на затягнення війни ріжними обіцянками.

Забрав голос Криворотченко: Референт, вихваляючи бойову здатність українського війська, забув навіть про те, що він є соціалістом. Нагадую вам, як більшість Українців чарувала ся наступанням наших дисциплінованих частин, які саме з Керенським боронили сим імперіалістичні домагання російської буржуазії. В час революційної роботи ми утворювали свої бойові одиниці й сим оганьбили демократичну українську націю, служили інтересам контрреволюції. Мусимо зазначити, що мир вже робить ся на фронті без нас. Отже треба взяти сю справу в свої руки, під контроль, щоб не лишити ся позаду стихійного руху. Можна оголосити сепаратний мир від імени російської демократії, частиною якої являємо ся ми. Коли се не пройде, то мусимо оголосити негайний мир від імени української демократії (оплески). Виголосимо свою формулу миру до держав.

Долла сказав, що сепаратний мир може привести до загибелі всієї революції. В справі миру треба апелювати до демократії всього світу.

Порш підніс, що гасло негайного миру, миру „во чотбы то не стало“, темна маса прийме дуже охоче. Але на справу треба подивити ся ширше. Я запитаю товаришів, — сказав він, — які пропонують сепаратний мир: як вони уявляють переведення сього? Відкликати війська з фронту й перенести останній в курську й орловську губ.? Чи се наблизить нас до миру й, що саме головне, чи виграв від сього російська революція? Для переведення сепаратного миру є два шляхи: захоплення влади на Україні й захоплення влади в цілій Росії. Отже поки сього нема, питання сепаратного миру не буде порішене. Крім того негайний мир є гасло й контрреволюції. Аргументую се. Негайний мир тягне за собою демобілізацію, а коли вона опинить ся в руках буржуазної влади, то се може повести до реставрації монархічного ладу. При негайній сепаратній демобілізації обставини для контрреволюції надзвичайно сприяючі й вигідні.

Єдина наша робота, робота демократії — захоплення влади, щоб вдунути живу душу в омертвілу формулу демократичного миру. Й тоді, товариші, настане час для порішення миру в міжнароднім розмірі. Се єдиний шлях. Захопивши владу, демократія виявить всі договори, що значно улекшує всю справу. Отже закликаю до необхідної обережності в справі

миру, щоб невдалою політикою не довести України до колюсальної економічної руїни.

Петлюра зазначив, що треба стати на реальний ґрунт. Миру однаково вимагають, як ми, так і французька й англійська й інші демократії. Але вони розуміють, що тут потрібна спільність. Треба ділом довести, що ми прагнемо солідарності й об'єднання демократії всього світу. Касяненко та Криворотченко невірно розуміли справу з націоналізацією війська. Не ми організували наші полки, а ся справа йшла стихійно. Ми тільки великими зусиллями сьому стихійному рухови надали zorganizований характер і стерегли його від авантюристів. Не ми послали полки у Бій, а російське правительство (Касяненко з місця: „Не вмер Данило, так болячка задавила“). Неправда, коли кажуть, що ми утворюємо український мілітаризм. Чому забувають про страшенну темноту наших вояків? А се й маєть ся головним чином на увазі при організації українських частин.

Шлях єдиний: вплив Генерального Секретаріату на тимчасовий уряд, міцне єднання нашої демократії з всесвітньою, участь демократії в мирнім конгресі.

Третього дня на ранішнім засіданні в справі миру перший говорив Антонович: Сепаратний мир — зло. Але більшим злом може бути продовження війни. Отже треба зв'язити все за й проти в тім і другім випадку; Порш мав на увазі революцію на заході. Я не вірю в се, бо завжди революція у більш розвиненої країни тягне за собою революцію у менш розвиненої, а не навпаки. Я не пропоную прийняття резолюції про сепаратний мир, але я стою за точну, ясну й певну редакцію. Ми мусимо зазначити, чи ми допускаємо можливість такого миру, чи ні? Я буду голосувати за тим, що се можна допустити, але підциню ся, коли буде прийнята потреба продовження війни. Проти неясної формули буду рішуче голосувати.

Ласман сказав: Усі товариші уникають точки погляду ортодоксального марксизму—активної боротьби за мир, як се роблять большевики. Треба стати на позицію всеукраїнського робітничого з'їзду. Можливо повести рішучу політику в Українській Центральній Раді, котра в питанню миру повинна відмежувати ся від російського тимчасового уряду.

Паламарчук нагадав про авдієнцію французького генерала у Петлюри. Генеральний Секретаріат і Військовий Генеральний Комітет мусять робити вплив у справі миру на французьких і англійських послів, котрі йдуть до нас у справі війни.

Порш настоював на тім, аби в резолюції зазначено, що до миру шлях веде через боротьбу за владу. Політика коаліційного уряду була досі імперіалістичною. Вона залишить ся такою й надалі, коли влада буде коаліційною. Але се буде етап. Ліквідація війни мусить йти значно далі. Спинення війни се ще не є умова для успіху революції. Перед нами стоять великі проблеми демобілізації.

Дола уважав, що війна припинить ся тоді, коли робітництво заходу візьме владу в свої руки. Така течія вже існує.

Замкнено список промовців, а вже записані обмежили ся п'ятью хвилинами.

Темницький вказав, що теоретична аргументація вичерпана ґрунтовно. Звернув тому увагу на зміст резолюції. В ній треба вказати на конечну необхідність оголошення таємних договорів. Ми, Українці, в с'ім дуже зацікавлені, бо Росія з Румунією договором поділили Галичину. Криворотченко згодив ся з тим, що боротьба за мир зв'язана з боротьбою за владу. Але можливо, що Германія погодить ся замирити ся, а Франція ні. Тоді ми, мусимо сказати се, не зупиняємо ся перед сепаратним миром. Гребінник висловив ся сам проти сепаратного миру. Але житте на його думку веде нас до сього. Українізація війська необхідна для забезпечення інтересів демократій України. Воно зіграє велику роль, напр. на виборах до Установчого Зібрання.

Ткаченко говорив: Мусимо твердо зазначити необхідність миру аж до сепаратного включно. Треба зазначити,

що, одержавши владу, підемо активно до негайного миру. Треба сказати се виразно, поставити точку на „і“. Бо ж ко приєднав ся до думки необхідності рішучого домагання оголошення таємних договорів (Роб. Газ.).

Третій всеукраїнський військовий з'їзд у Києві.

Першого дня з'їзду 2 падолиста н. ст. о 11 год. ранку делегати, що прибули на з'їзд, в супроводі частин українського війська рушили з Гімназійної вул., де є помешкання Генерального Військового Комітету, на площу св. Софії, де мав згідно з заздалегідь наміченою програмою відбутися молебень. За делегатами йшли козаки першого українського запасного полку, за ними юнкери київських шкіл прапорщиків, групи робітників, почтових і телеграфістів, підготовча команда й інші, кожна частина й кожна група несла свій жовто-блакитний прапор, яких загалом було більше десятка. З написів крім звичайних були такі, як подає „Робітничая Газета“, звідки беремо опис перебігу з'їзду: „Хай живуть Українські Установчі Збори“, „Нашої рідної України не дамо на поталу“, „Самостійна Україна у вільній Росії“. Три військові й одна робітничая оркестри грали „Ше не вмерла Україна“ й український марш.

О 12 год. площа навкруги пам'ятника Б. Хмельницького була вкрита військом і різною публікою. На око було понад 15.000 людей. Службу провадив священник першого українського запасного полку. Хрестні ходи з монастирів не відбули ся. Певне „демократичне“ повітство з огляду на останній конфлікт між тимчасовим урядом і українською демократією не відважило ся взяти участі в святі. Можливо, що й був „приказь свйше“ щодо сього.

Після параду проспівано „Заповіт“. Парад закінчив ся коло 2 год. дня. Військові частини розійшли ся кожна у свій бік, а делегати направили ся до цирку, де мали відбуватися засідання з'їзду. Між ними численною групою пішли матроси-чорноморці, яких публіка особливо привітно зустрінула. На площі розпочали ся невеличкі віча.

Коли всі делегати сіли, голова організаційної комісії Неронович оголосив третій всеукраїнський з'їзд відкритим. Не вам нагадувати, — говорив він, — яке історичне значіння мають наші військові з'їзди. Обставини, при яких ми збираємо ся втретє, особливо важкі. Відживають великодержавні скорпіони проти українства. Товариші! На своїм другім з'їзді ви обібрали інституції. Весь час на перешкоді праці Генерального Комітету Всеукраїнської Військової Ради стояла велика й мала провокація. Але не двичка ся на те, с'ім двом інституціям вдало ся дещо зробити (Голоси: Нічого вони не зробили, де українське військо?). Добре, хай і так, ваш безпосередній суворий, але спокійний і об'єктивний суд над нами доведе або не доведе сього. Товариші! Провокація державного порядку досягла найвишого щабля. Ми мусимо бути найбільше спокійними. Пам'ятаймо, що перед нами творча робота, здійснення, реалізація нового гасла: се Українські Установчі Збори. Віки нашої історії чекають від нас рятунку української справи. Отже ще раз від імені ваших виборних інституцій кличу вас до спокою (Оплески).

Далі він запропонував поділити ся на фракції й відповідно до сього розсісти ся. Але дехто запротестував проти поділу, мотивуючи тим, що „всі ми, мовляв, Українці, тому нам нема чого поділяти ся на партії“. На се наступив цілий ряд контр-протестів. Тоді Неронович передав се питання на волю присутніх. Трьом промовцям дано слово за поділ, а трьом—проти. Після того пропозиція поставила ся на голосування і переважною більшістю прийняла ся. (Проти партійного поділу з'їзду дуже справедливо запротестували самостійники, переважно козаки першого українського запасного полку й делегати п'ятого корпусу, бо справжнє військо не сміє знати політичних партій, маючи перед собою одну ціль і один ворожий фронт. Р е д.).

З огляду на те, що лишено фракціям намітити кандидатів до президії, тимчасом забрали слово промовці для привітів. Від українських соціалістів-революціонерів вітав зїзд М. Ковалевський. Але що він усе звертав ся до своєї фракції, а не до загалу зібраних, як повинно бути на зїзді однодушного українського війська, самостійники запротестували проти того словами: „Хай він говорє до Українців, до нас усіх!“ Кількаразове поясненне, що тут фракційне (?) засіданне, не заспокоїло їх. Тоді Неронович іменем організаційної комісії рішуче зажадав підлягти волі більшости. Нарешті всі заспокоїли ся і Ковалевський сказав: Мені сумно, що в такий важливий час, коли над нами знову збирають ся важкі хмари, люде, які уважають себе найбільшими прихильниками українського народу, цілої півгодини, а то й більше, не дають представникам сього народу організувати ся (?). Сі самі люде кричать, що не треба партій, але я мушу зазначити, що зараз весь (?) трудящий народ обєднуєть ся біля гасла соціалістів-революціонерів (?) „земля і воля“, бо без землі й волі не може бути Вільної України; не буде землі й волі без вільної Української Демократичної Республіки (Гучні оплески). В сучасний момент наша партія підносить нове гасло, гасло суверенних Українських Установчих Зборів. Але підносячи так далеко прапор національної боротьби, ми зазначаємо й попереджаємо, що остання матиме успіх лише тоді, коли вона матиме широкий і глибокий соціальний зміст. Ті, що кричать, ніби-то вони найбільше за всіх люблять Україну, кажуть, що слід бороти ся і стояти за Самостійну Україну. Але не їм нас учити боротьби, бо самостійна Українська Республіка в федеративнім змислі старе (?) наше (?) гасло (Оплески).

Ви вже знаєте, товариші, що Генеральний Секретаріят відданий під суд і навіть Українській Центральній Раді тимчасовий уряд загрожує розгоном (Вигуки з місць: Ганьба! Сором!). Проти нас збирають ся великі хмари, але від вас залежить, щоб з них пішов малий дощ! (Оплески). Сором буде, коли ми не виконаємо того, чого вимагають від нас трудящі маси українського люду (Вигуки: Виконаємо!). Ключучи вас до рішучої боротьби, разом з тим я закликаю вас до спокою. Не мусимо ми піддавати ся провокації й ставати на хибний шлях. Під час другого всеукраїнського військового зїзду залунали пророчі слова першого універсалу: „Ми самі будемо творити свою волю“, але вони не справили наших надій, бо наші провідники стали на компромісовий шлях. Ми були проти угодовської політики й тепер кличемо вас звернути на справжній шлях, шлях утворення власними силами Української Демократичної Республіки. Щиро закликаю вас до твердої рішучої роботи, але й витриманої та спокійної (Гучні оплески).

Далі слово забрав голова Холмської Виконавчої Ради: Краса й гордість українського народу! Ви знаєте, що Холмщина віддана Польщі (Голоси: Сором! Силою візьмемо назад!). Дійсно тимчасовий уряд ганебно поставив ся до Холмського краю. В сю хвилю там іде ліквідація „русских“ державних інституцій, які загрожували знищити всі українські просвітні установи. Делікатна польська ручка може більше зробити шкоди в справі приниження українського руху ніж груба російська ручища. Кличу вас не забувати на рідну вам Холмщину! Захистіть її від польонізації (Оплески й „не забудемо“ почуло ся з місць).

Потім Неронович відчитав ряд привітних телеграм, після чого слово дістав представник „Союзу Української Державности“ А т а м а н о в с ь к и й, козак першого українського запасного полку: Ми дивимо ся на Україну, як на майбутню самостійну незалежну Українську Республіку. Далі він переказав на український лад легенду про Фрідріха Барбаросу й 300 закамянілих вояків. „Народній переказ говорить, що скоро настане час, коли сі 300 козаків пробудять ся, полинуть в бій і перші проляють свою кров за Самостійну Україну. Може сей час вже наступив і багато з вас проляє кров за відбудуванне української держави. Слава-ж товаришам, які перші ляжуть в сій страшній святій боротьбі!“ (Оплески).

Ще вітав зїзд коротенькою промовою голова Всеукраїнської Почтово-телеграфічної Спілки. Потім продовженне засідання перенесло ся на найблизший день.

Другого дня засіданне розпочало ся затвердженням президії зїзду. Багато суперечок викликало питання про скількість представників від кожної фракції. Після довгих і палких балячок до президії увійшло 4 соціалістів-революціонерів, 2 соціалдемократів і по одному від усіх інших груп.

Перший привіт виголосив проф. М. Грушевський, який підійшов на трибуну при гучних і довгих оплесках. Проф. Грушевський вітав зїзд від імени Центральної Ради яко найвищого краевого органу влади.

Потім пішов цілий ряд промовців. Від У.С.-Д. Р.П. говорив Порш: Товариші та громадяне! В надзвичайно тяжких обставинах зібрани ся ви на третій зїзд. Революція в Росії й у нас на Україні переживає переломовий перехідний момент. Збираємо ся, коли й на наш край насуваєть ся анархія, в той час, коли коаліційний уряд, який не може завести порядок там у себе, пробує підірвати лад у нас на Україні та йде походом проти Генерального Секретаріату (Крики: Ганьба!).

Товариші! Перед нами стоять великі завдання й тому кожному акцію, кожний крок ми повинні зважувати, як слід. Наш край треба й можна захистити від анархії утворенням твердої революційної влади на Україні. Ви яко частина всієї української революційної демократії мусите йти в тіснім контакті з демократією, як українською, так і неукраїнською. Хай не задає вам жалю те, що часом неукраїнська демократія йде проти нас. Час засліплення пройде. Слід пам'ятати, що сучасний політичний момент характеризуєть ся не тільки засліпленням, але й зростом з другого боку солідарности всіх демократій нашої України, а також і зростом солідарности демократій всього світа. Нїодного слова тут не повинно бути сказано, за яке б уся революційна демократія не відповідала, як один чоловік (Оплески). Питанне утворення федеративного ладу треба вирішати через скликанне Українських Установчих Зборів, а також і через скликанне Установчих Зборів інших народів. Нова влада мусить відкрити шлях до крашого майбутнього трудящим масам задоволити всі соціальні потреби їх. Ся влада буде тоді тільки й міцною, коли вона опиратиметь ся на широкі революційні маси. Отже ясно, що ви мусите перетворити ся в справжнє революційне військо—зорганізоване й дисципліноване. І, зваживши всі великі політичні завдання, всі організаційні проблеми, ви повинні з тверезою головою приступити до роботи. Щиро вітаю вас від імени УСДРП.

Від польської соціалістичної партії повітав зїзд Домолаєвський. Почавши промову по українськи, він по волі делегатів закінчив її по польськи.

Винниченко (від імени Ген. Секретаріату) виголосив довгу й гідну української демократії промову, яку зїзд вислухав з надзвичайною увагою й серйозністю. „Вам, опорі й красі українського народу, від першого революційного українського уряду приношу щирий привіт. Втретє ми упевнюємо ся, що наш рух не спиняєть ся. Ми твердо й непохитно йдемо вперед“.

В сей момент хтось подав записку з запитанням, чи пойдуть генеральні секретарі до Петрограду?

У відповідь на се Винниченко сказав: Генеральні секретарі можуть поїхати до Петрограду тільки в справі державного характеру. Входить-ж в зносини з тимчасовим урядом з приводу скликання Українських Установчих Зборів Генеральний Секретаріат не буде (Оплески).

Генеральний Секретаріат послав до Петрограду запитанне, чи правдиві ті чутки, що ширять останніми днями російські газети. І коли постанови про слідство не було, то чому тимчасовий уряд не зробив спростовання, відповідного до тої великої гідности, яка належить Генеральному Секретаріатові. Ген. Секретаріат йде до Петрограду тільки для остаточного вирішення, які функції мусять відійти до Ген. Секретаріату. Генеральні секретарі мають на увазі заявити тимчасовому урядові, що Г. Секретаріат буде й надалі стояти твердо й непохитно на тій платформі, яка зазначена в його декларції й ні на крок не відступить ся від неї. Генеральні секретарі мають заявити недвозначно, що вони не є урядники тимчасового уряду, що Ген. Секретаріат утворений не ним, а тому він є

орган української демократії. Через те саме Ген. Секретаріат ніяким способом не відповідає за свої вчинки перед тимчасовим урядом, що Ген. Секретаріат відповідальний лише перед тою силою, яка висунула його на кон життя. Далі генеральні секретарі мають заявити, що повна, нічим необмежена воля даного народу може виявитися тільки на власних Установчих Зборах; коли се є суверенність, то ми вітаємо її. Генеральний Секретаріат буде обстоювати, щоб вся влада на Україні перейшла до його рук.

Зараз ми маємо частину влади (Голос: Ніякої влади не маємо!). Вибачайте, та влада, яка кимсь десь дасть ся, не є влада. Коли революційна українська демократія підлягає Ген. Секретаріатові, то останній має владу. Тимчасовий уряд тепер розгубив ся, бо він не чує під собою опори. Він не вірить, що може бути інший уряд, який почуватиме під собою ґрунт. А я може сміливо сказати тут, що Генеральний Секретаріат має сей ґрунт (Оплески). Ми про се заявимо тимчасовому урядові й скажемо: не перешкоджайте-ж нам робити велике діло.

Ми молодий народ, наша енергія долеко ще не вичерпана. Не їм турбувати ся за наш край, бо ми відповідатимемо перед Україною, а не вони. Через се саме ми не маємо навіть права передавати їм навіть частини влади тут (Оплески). Ми ніколи не ховали ся і не будемо ховати ся зі своїми домаганнями. І коли наші домагання перекирчують там у Петрограді, то ми знаємо всі таємні думки й цілі, з якими се робить ся. Ми розуміємо політику російської буржуазії, яка боїть ся, що Україна, сей добрий шматок, буде виврана незабаром з їх пазурів.

Відмітимо ми й те, що досі військова влада з нами не була в контактї. Отже ми скажемо, що не можемо допустити, щоб найбільша сила, яка допомагає уводити порядок, в сей грізний час, не підлягала нам. Се говорить ся не для того, щоб захопити всю військову владу в свої руки, а для того, що, повторюю, без сеї сили неможливо завести порядок на місцях. Військова влада повинна призначати ся в згоді з Центральною Радою і Генеральним Секретаріатом. Се ми поставимо на увагу тимчасовому урядові. Справа з демобілізацією найважливіша. Генеральний Секретаріат вже виробив проєкт, з усіма точками якого в квартирі принципіально погодили ся. Сьогодні або завтра він має розглядати ся верховним головнокомандуючим; як він вирішить справу, — невідомо, бо там є пункт про передачу переведення плану демобілізації Генер. Секретаріатові. Ось з чим генеральні секретарі мають поїхати до Петрограду. Повторюю, що в справі слідства він не поїде. (Голоси: Зовсім не треба їхати!). „Не треба“ велике слово, але воно має бути сказане Центральною Радою, якій цілком підлягає Ген. Секретаріат. Генеральному Секретаріатові треба їхати задля вище означених справ. Ні про яке приниження нашої гідности не може бути розмови.

Наприкінці мушу зазначити, що скоро буде затверджена федерація вільних республік. Тимчасовому урядові не вдасть ся зберегти централістичної Росії!

Отже від щирого серця бажаю вам найбільше енергії й найбільше спокою для виповнення тих задач, які стоять перед Україною (Довгі й гучні оплески, які переходять в овацію).

Ясний день у віденській парламенті.

Ми все заступали ту гадку, що українському народові нема чого надіятися від дипломатів і офіційних політиків держави. У тих панів для нас лише гарні слова на устах і обіцянки сиплять ся, як з рукава, але дійсно вони все підуть туди, куди піхає їх сила об'єктивних обставин, і рішають кожну справу так, як сього вимагає сильніший від нас наш противник, а не як вимагала-б правда, справедливість і інтереси нашого народу.

Сумних доказів на сю правду назбирала ся ціла купа в нашій політичній життю ще в довоєнних часах. І була пора в нашій галицькій політиці, що й наш загальний і наші політичні провідники витягнули були з тих доказів науку. А ся наука говорить: лише власними силами й правдиво

демократичною політикою, опертою на найширших масах народу, можемо щось досягнути! Дипломатизування, таємні договори й ще більше таємні обіцянки та запевнення офіційних державників — се не тільки пуста забавка, що не приносить ніяких успіхів, але й наскрізь відемна та шкідна робота. Саме тим шкідна, що народню політику зводить на бездоріжжя, що не пожиткує з енергії мас, що маси при-сипляє і відводить їх від активності, від боротьби, вколює їх надіями на ласку згори...

Та ся пора демократичного пориву коротко тривала, минула ся разом з різними страйками та з агітацією за виборчу реформу до парламенту. Вже в довоєнних часах проста лінія демократичної масової політики скривилася на круті стежки дипломатизування і забігання ласки у сильних, як не сього міра, то австрійської офіційної політики.

Воєнні часи до решти поломали просту лінію на дрібні кусочки; ясний шлях демократичної політики поріє будяками! Ми чомусь вмовили в себе, що саме війна наверне державних дипломатів і офіційних політиків на путь праведних; ми чомусь повірили, що власне війна, котра саме галицьких Українців найбільше розбила й ослабила під кожним оглядом, що саме ся війна, ще довго до російської революції, видвинула нас із забуття та нехтування та зробила предметом любови, вдячності й прихильності в офіційних кругах!..

Слідом за сею манією, на яку захорували наші політики Австро-Угорщини, почало ся у нас будувати цілу нашу будучність на добрій волі й обіцяючих словах міністрів.

Вступивши раз на похилу площу, наша політика котила ся вниз стрімголов. Законом політичної мудрости стало: переконувати вимовними словами й довезними меморандами державних мужів про українську вірність, лояльність, про заслуги Українців для держави, про нашу вагу та значіння для неї. Щоб усі ті наші заслугуючі на „вдячність“ і „нагороду“ прикмети виступили ще в яркішій світлі, ми пильно добували темні краски в таборі наших політичних суперників — що правда, спровоковані ними — й, розложивши, як слід, світла й тіни між нами та ними, кляли в сторону високого правительства: дивіть, які ми, а які вони, — певні, що високе правительство можна переконати й що воно приглубить нас...

Яксь паморока зійшла була на нас, ми не бачили світла в його дійсним правдивим світлі, але в тім, яке вмовили в себе або дали вмовити в себе. Ми повірили, що державні керманічі вже навернули ся, що вдячність скрушила їх серця, що ось-ось жде нас заслужена нагорода... Ся віра в ласку й прихильність міністрів, се уважанне правительства за джерело всіх майбутніх благодатей для нас стали ся таким певником, що демократичний орган, галицько-української демократичної партії зважив ся на статю, яка нехтувала значіння і пожиток парламентаризму, завертаючи побожно очі в сторону „освіченого“ та „справедливого“ абсолютизму ери гр. Штірка!

Блиск вистрілу Фрідріха Адлера розігнав сю злуду. Ціла Австрія вступила в нову епоху політичного життя, а за нею і ми собі почали шкандибати. Та милиці, на яких ми в часах Штірка ходили, не зважаючи ся ніраз стати на прості ноги, волічуть ся і далі за нами і є, як звичайно, — милиця у ноги — спиноють рішучий відважний хід. Се називаєть ся: не палити мостів за собою! Наша політика не увійшла ще на нові шляхи, але зістала вже втягнена на них більше мимовільно ніж свідомо. Вона все ще на роздоріжжю, — одною ногою скаче по давніх витоптаних крутеньких стежках, другою штильгує, підбігаючи за походом австрійської демократії. Ся саме двоїстість допомогла до того, що сніп ясного світла вдер ся в закамарки й освітив дорогу, кудюю нам йти!

В політичних віденських кругах блукали з кінцем жовтня і початком листопада глухі вісти, що австрійська

дипломатія задумала приступити до остаточної розв'язки польської справи й хоче так її розв'язати, що наново повстане самостійна польська держава, цесарь Карло вложить на голову корону польського короля, а в нагороду за се „відступити“ Польщі цілу Галичину.

Затривожена тим Українська Парляментарна Репрезентація вибрала ся в хороми австрійсько-угорського міністра заграничних справ просити вияснення. Розуміть ся, гр. Чернін не поліз в кишеню за словами, противно розсипав їх, як блискучі перли, перед українськими послами, а що слово — то гарна обіцянка, а що друге — то урочище за певнення! Кінець кінців: будьте супокійні! Ваш народ, що все був вірний і лояльний, що тільки витерпів у сій війні, що дав такі блискучі докази пожертвування, привязання, хоробрости і т. д., жде в нагороду краща будучність. Ми памятаємо про вас і хочемо для вас все зробити, але мусимо ждати, чим скінчить ся війна, бо тепер ще не пора вирівнювати кривду, яка вам безперечно діяла ся. Під час війни не можливо переводити великі реформи, розв'язати далекойдучі питання. Будьте терпеливі й не турбуйте ся та не тривожте ся. — Такі слова гр. Черніна поділяли ніби олива на розбурхані морські хвилі, ніби цілющий бальсам на розятрену рану, ніби ранішня заграва, що віщує прихід ясного соняшнього дня...

Та — ще не прошуміла в ухах наших послів чарівна музика многообіцюючих слів австрійсько-угорського міністра заграничних справ, як гр. Чернін поїхав до Берліна на коронну раду, а відти газети принесли вістку, що саме на тій раді Німеччина згодила ся на „австрійський плян“ створення самостійної Польщі, прилучення до неї Галичини та проголошення цесаря Карла польським королем, за се Німеччина має прилучити до себе Литву й Курляндію. Оті газетні вістки впали на нашу Парляментарну Репрезентацію, як грим з ясного неба. Як то?! Ажте три дні тому гр. Чернін запевняв, успокоював і обіцював! Де-ж його слово? Де приречення? І Парляментарна Репрезентація найшла ся в такім самім положенню, як в осени 1916 р. Загальна Українська Рада по проголошенню відомого акту з 4 листопада.

Можна-б тут зробити докір Парляментарній Репрезентації, питаючи; чому, маючи сумний досвід 1916 р., пішла тими самими шляхами, що З. У. Рада? Докір був би тим більше справедливий, що за часів З. У. Ради не було парламенту, а тепер від червня 1917 р. маємо чейже парламент.

Та нехай там! Під ударом заведених надій Парляментарна Репрезентація і так нагадала собі, що є парламент, стверджуючи правдивість пословиці: як тривога, то до Бога! Може се буде дороговказом на будучність, що демократичним послам простійша й коротша дорога та достойніший хід перед форум парламенту ніж у блискучі сальони австро-угорського міністра. Може призадумують ся наші політики, чи неліпше було ще перед їздою гр. Черніна до Берліна йти зі своїми запитами та домаганням вияснень в людovu палату на Франценерінгу ніж в міністеріяльні хоромы на Бальплярцу?

Та якби там не було, мусимо ствердити: дуже добре стало ся, що дня 9 листопада Українська Парляментарна Репрезентація заапелувала до австрійської демократії. Австрійська демократія щиро прийняла апель і відізвала ся одним хором за українським народом, стала одною лавою в обороні zagrożених його прав.

Знаємо вже, що на вістку про берлінсько-віденську таємно-дипломатичну умову внесено в австрійським парламенті сім наглих запитів. Політичний огляд в попереднім числі „Вістника“ дав нам нагоду освітлити, з якого становища підійшли поодинокі парламентарні партії до сього питання та на котрі моменти звернули головну увагу, — нині хочемо розглянути, як при сій нагоді трактовано саму українську справу.

Вже в самих письмених запитах полудневих Славян і Чехів говорить ся однозгідно, що „вісти про берлінсько-

віденську таємну умову викликали серед полудневославянських, чеських і українських послів велику тривогу“ бо переведенне сеї умови „без рівночасної розв'язки чеського, полудневославянського й українського питання“ відда-ло-б перших на поталу німецької більшости в австрійським парламенті, „а Українців в польським соймі попали-б в таке саме положенне“. На кінці сих обох запитів так само однозгідно питаєть ся: під 1. „Чи є намір розв'язати польське питання в цілім обемі через злуку російської й пруської Польщі та польської частини Галичини?“ а під 4. „Чи правительство не має наміру увязи з польським питанням рівночасно розв'язати менше пекучі справи — чеську, полудневославянську й українську?“. У запиті німецької соціалдемократії сказано між иншим: „Рівночасно піддаєть ся Українців польському чужинецькому пануванню“, а дальше: „отже ми готові згодити ся на відступленне польської частини Галичини до Польщі“.

В промовах для мотивування запитів поодинокі бесідники ще основнійше й виразнійше висловили ся про українське питання в Австрії. І так посол Корошеч, що мотивував запит полудневих Славян, сказав: „Само собою розуміть ся, що Австрія може вже тепер за згодою конституційних чинників відступити та злучити з Польщею польську частину Галичини“. А дальше: „Без инших перебутов у державі (Австрії) такий акт видав би Українців у Польщі на поталу більшости“... Дялятого ми бажаємо полагоди польської справи, але тільки в злучі й рівночасно з полагодою української, полудневославянської та чеської“. „Відділенне Галичини без рівночасної полагоди полудневославянської, української й чеської справи поставило-б нас перед дуже важким в теперішню пору питанням: чи мусіли-б тоді наші жовніри ще дальше бороти ся за свої власних гнобителів? Чи мусів би нарід у середині країни ще дальше терпіти злидні, щоб опісля діджати ся смертного удару?“.

Чеський бесідник п. Станек сказав між иншим таке: „Мені дуже прикро, що славянські народи не мають настільки розуму й рішучости вирівняти всякі спори між собою і то зараз в сій хвилі, коли грозить нам така велика небезпека, що або зискаємо все для славянських народів в Австро-Угорщині, або втратимо все. Питаю ся, чи ви, панове Поляки, бажаєте, щоб се все обтяжило ваш рахунок? Чи почуваете в собі таку силу, що зможете перед історією відповісти за се, як вашого спору з Українцями не залагодите перед кінцем війни? Чи двигнете сей тягар? Чи бажаєте прийти перед мирову конференцію обтяжені такою відповідальністю, яку на вас хоче вложити гр. Чернін? Польське королівство мусить поставити собі за засаду: справедливість, зокрема справедливість супроти славянських братів. А як ті славянські брати домагають ся для себе права на самоозначенне, то я взиваю Поляків, щоб тут публично в сій палаті заявили, що також для Українців жадають того самого права, якого для себе домагають ся. Я апелюю до вас, бо ніколи не є залізно признати ся, що ви того свідомі, що як ви хочете стати самостійні, то се право належить ся також иншим“.

Промовець німецького соціалдемократичного клубу п. Зайц так висловив погляди своїх товаришів на українсько-польське питання: „Розуміть ся, що сеї волі й незалежности бажаємо не тільки польському народови, але й українському, чеському і т. д., — одним словом кождому народови в сій державі. З другого боку мусите, панове Поляки, саме ви, що ведете таку славу боротьбу за свою свободу, саме ви, народ прекрасних демократичних традицій, що історія розповідає про ваші геройські бої за свободу й незалежність, саме ви зрозуміти, що й український народ перейнятий тим самим свободолюбним духом, що й він змагає до такої самої волі й незалежности, як ви“.

„А як я се стверджую і як саме український народ знає, що ми також його змагання до свободи кожної хвилі

підпирали, то нехай Українці не візьмуть нам за зле, як висловимо свій погляд, що вони нині трохи за чорно дивлять ся на справу. Ми уважаємо таку розв'язку, про яку розійшли ся поголоски, за чисту неможливість. Я порадив би Українцям, розуміть ся, рівночасно з напруженням цілої енергії і вкладом найбільшої праці за незалежність і волю, чейже сею справою так не зворушувати ся, я трактував би її так холодно, як трактуєть ся такий нарис, котрий згори уважаєть ся за неможливий, якого не здійснити, який виключений. Се є очевидна неможливість з внутрішню політичних причин! Або може ви гадаєте, що ми допустимо, щоб повторив ся 1867 р.? (Угода з Угорщиною, створенне т. зв. дуалізму через відлученне країв корони св. Стефана в окрему угорську державу). До сього, мої панове, ми ніколи не допустимо й для того така розв'язка польського питання неможлива!

Ліберальний посол Відня Куранда не називав, правда, у своїй промові Українців по імені, ані не торкав ся безпосередню української справи, але заявив ся за самоозначенням народів, а щодо Галичини доказував цитатом з основних законів, що ся справа належить перед парламент і без ухвали парламенту не може бути розв'язана. Сам факт, що берлінсько-віденські пляни стали відомі, похоронив їх, бо вони належать до тих сотворінь, що можуть жити тільки в тімні, світла прилюдности не переносять, діставши ся на таке світло, гинуть.

Полудневославянський посол др. Равнігар так висловив ся: „Полякам кинено українську кістку. Дуже сумніваю ся, чи потраплять стравити її. Одно певне, що українське питання в наміреній розв'язці носить зародок тривалих заворушень не тільки в польській державі, але й проти тривкого світового мира, тим більше, що приділені до Польщі Українці сусідуватимуть з українською республікою... „Зрештою бажаємо Полякам з цілого серця повної незалежності їх держави, зложеної з земель, заселених Поляками“. Бесідник протестував проти того, щоб полагоджувано саму тільки відірвану польську справу, а неменше пекучі справи: українську, чеську, полудневославянську і т. д. полишано неполагодженими. Протестував проти повороту до середовічних часів, коли народи пересувано, як фігурки на шахівниці, а проста умова межі династами рішала про долю сього або того народу. Такі перестарілости виривають тепер, по трьох роках війни, котра поставила на чергу: право самоозначення, волю народів, свободу їх земель і вод та загальну демократизацію!... „Ми бажаємо Полякам їх власної держави, так само, як такоїж держави бажаємо собі, Чехам, Українцям“.

Навіть польський людовець, що не належить до „Польського Кола“, посол Стапінський говорив ось що: „Я найглибше переконаний, що розв'язка польського питання — без розв'язки чеського, українського й інших славянських — не є ніякою розв'язкою“. — А дальше: „Чи-ж мали-б Польки противити ся тому, що Галичина має бути злучена з Польським Королівством? Сього чей не можна надіяти ся. Ми заявляємо тільки, що українські околиці, де український нарід є в більшості, повинні бути прилучені до України. Ми не бажаємо мати в Польщі заворушення, нас чекає велика праця і її хочемо посвятити ся“.

Дуже добру промову виголосив румунський соціалдемократ з Буковини п. Грігоровічі. Вістку з Берліна уважає проявом того, що неможливо покінчити сеї війни без полагоди національних питань в Австро-Угорщині. В заяві президента міністрів бачить запевненне, що разом з польською справою буде полагоджена низка справ, пов'язаних з нею, себто українська й буковинська територіяльна справа. Одначе заява президента міністрів невистарчаюча, бо поминає національне питання в Австро-Угорщині в цілості. Ствердив, що п. Стапінський заявив, що не бажає прилучення українських земель до Польщі. З великим признанням підніс те, що російська Україна зрєкла ся прилучення румунської часті Бесарабії. Питає, яке становище Українців

до румунської часті Буковини, признаючи, що західно-північна часть Буковини — се український край і повинен бути злучений з українською Галичиною. Під адресою Мадярів питав: Як уявляють собі се, щоб українська частина Угорщини не була зеднана з українською Галичиною?

Християнсько-супільний Німець др. Шипфер говорив тільки загально про народи Австрії і їх право на волю і рівність. Він сказав: „Ми хочемо, щоб наша держава стала правдивим захистом для народів, що заселяють її. Домагаємо ся, щоб для всіх народів монархії була вповні забезпечена воля. Ми гостро осуджуємо всякі змагання розшарувати єдність держави на шкоду саме сих народів. Підчеркуємо, що народи Австрії жертвували свою кров і добро в першій мірі за сю державу і її долю. Хочемо всі разом в сїм напрямі працювати, щоб сучасні ключі: правдиве добро народів і правдива воля народів — стали ся щирою дійсністю передівсім в Австрії та в цілій монархії“.

Чеський соціалдемократ др. Соукуп сказав: „Хочу виразно заявити, що в сїм предметі не знаємо окремих питань і не будемо знати. Нам ходить про цілу низку питань і всі вони одночасно мають бути полагоджені. Чуємо про польську справу, щож дієть ся з иншими? Чи чули ми досі щось про розв'язку української справи? Всі ми знаємо дуже добре, яке було становище Українців у сїй війні. Але що чуємо нині як наслідок самого тільки заповідження, що щось таке має стати ся? Нині чуємо заклик до злуки з російськими Українцями, з 30 мільонами закордонних братів. І се цілком зрозуміле!... „Останнє слово в сїй війні ще неказане. Держім ся, мої панове, разом, щоб з сеї світової війни зродила ся нарешті висока ідея суверенности народів“.

Речник „Kola Polsk-ogo“ др. Гломбінський один одвіський, як палець, обстоював жаданне злуки цілої Галичини з майбутньою Польшею. Для уґрунтування сього домагання покликуював ся на Бога, що саме він так уладив, що в східній Галичині від непамятних часів живуть побіч себе Поляки й Українці. Покликавав ся на „вірогідну“ польську статистику, що в Східній Галичині є 2,100.000 Поляків, що вони становлять 40% цілого населення сеї часті краю і т. ин. Вкінці прибрав міну, що говорить яко дипломат майбутньої польської держави, й заявив — як слушно зауважує „Arbeiter Zeitung“ — в тоні малярського верховода таке: „Є самозрозуміла річ, що в польській державі кожний народ і кожда віра буде користувати ся повною рівноправністю і що не піднесе ся ніякий заміт проти того, щоб українському народови в рамках польської держави було забезпечене повне національне право. Атже на просторих землях російської України живе багато Поляків і ми будемо щасливі, як що вони у будучій українській республіці будуть тішити ся тими самими правами й вольностями, які будуть запевнені Українцям (Ruthenen) в Польщі“.

Румунський посол з Буковини др. Ончюл зазначив поперед усього, що „до майбутньої Польщі можуть належати тільки польські околиці Галичини, українська частина не має там чого шукати!“ Дальше представив такий свій ориґінальний нарис розв'язки польського, українського й румунського питання: ходить про се, щоб усі польські землі злучити разом. Проект Черніна полишає часть Польщі при Прусії. Німеччині є з природних, географічних, а також з політичних і стратегічних причин далеко трудніше позбути ся Познанщини ніж Австрії західної Галичини. Крім того історично-політична й господарська місія Австрії над Дунаєм і на Балкані, а не на північ від Карпат. Тому Польща не представляє нічого додатного для Австрії, бо не стоїть на лінії природного розвитку Австрії. Отже західну Галичину треба відступити Польщі, але не треба Польщі в'язати з Австрією, тільки якимсь способом з Німеччиною. Таким робом всі польські землі будуть злучені. Тому самому елементарному закону зєднання всіх частей національних областей підлягають також Українці. Прилучення

цілої України до Галичини при теперішнім розкладі сил не можна подумати, тому треба українські землі Австрії відступити Україні. Але чисте відступлення означало-б для Австрії значне зменшення території, втрату покладів солі, джерел нафти і т. ін. Тому треба вирівнання. Се вирівнання можливе в Румунії. Румунський нарід дуже радо повітає злуку з Австрією. Такі визначні румунські державники, як Карп, Маргіломан, Майореску, вже під час сеї війни жертвували румунську корону австрійському цісареві. Се не була-б анексія, бо така злука прийшла-б добровільно, серед одушевлення румунського народу, якби в заміну за Галичину дістали Бесарабію. В Румунії є надто все те, що представляє для Австрії вартість Галичини, — здорове населення, нафта, сіль, ліси, збіже і т. д.

Німецький поступовий посол Відня Ценкер поставив ся також наскрізь негативно до віденсько-берлінського нариса. „Гляньте тільки на сю палату: Жар нехити, подумая обурення, повинь жадань, цілком зрозумілих жадань, розлягли ся тут в тій хвилі, як дійшли до нас берлінські вісти. Закричали Українці, якби припечені жарким залізом. Розуміть ся, цілком справедливо. Придавлений і небезпечний гомін розніс ся в рядах полудневих Славян. Також слушно. Ми бажаємо Полякам самостійности, державности, незалежности, але вибачайте, атже не для Поляків ми провадимо війну! Ми провадимо сю війну за волю всіх наших народів, за нову, гарну, ліпшу Австрію, але не для того, щоб сю Австрію по кавалкові відкрявати й відступати. Саме розпочато таку розпродаж, то не дивуйте ся, що й інші хотять дістати свою частину. Таке саме право, як Поляки, мають також Українці!

Речник німецьких націоналістів др. Вальднер зайняв, що правда, инше становище, як подавляюча більшість парламенту. Він не відмовляє права дипломатії на власну руку розвязувати такі важні справи. Вітає се, що над розвязкою польської справи працюють ся у Відні й Берліні, надіється і бажає, щоб „розвязка була в австро-польським дусі“, т. зн. щоб були забезпечені інтереси Австрії, Австро-Угорщини й Німеччини, але щоб при тім взяти також належно під увагу інтереси українського народу. Застерігав ся проти того, щоб розвязку польського питання вязати в одно з внутрішньо-політичними конституційними питаннями Австрії, або навіть виволікати їх перед будучу мирову конференцію.

З сього перегляду голосів поодиноких парламентарних партій в польсько-українській справі ясно, що подавляюча більшість парламенту дуже гостро й енергічно заявила ся проти полагоджування таких важних і для народів Австрії життєвих справ дорогою таємних дипломатичних умов.

Наслідок такого становища парламенту не дав на себе довго ждати. На тім самім засіданню палати президент міністрів зложив заяву такого змісту: Нині не можна ще сказати, що польське питання вже розвязане. Доки переговори з Німеччиною не дійшли до повного вияснення, не можна також сказати, як ся справа має бути поладнана. Якби одначе в будучности Польське Королівство шукало зближення до монархії, то ціла низка питань, котрі мусять бути залагоджені законодавною дорогою, будуть передані на сю дорогу, а австрійський парламент матиме нагоду в часі без пересудження справи зайняти до неї становище. Нічого ще не стало ся! Хто може відповідати за вісти часописей? Мушу ще зазначити, що розвязка польської справи, яка-б вона не була, не може бути перешкодою мира, бо виключає всяке насильство. Польський нарід має по вільній своїй волі вибрати собі орієнтацію... Заява річ окремо згадувати й про се, що народам, заінтересованим в розвязці сеї справи, дана буде нагода, щоб їх справедливі бажання були вислухані й мали вагу. Вкінці висловив віру, що спільна праця правительства з парламентом і дотеперішнє становище правительства дає повну запоруку, що правительство рішене постійно й серед всяких обставин незломно берегти постанови конституції та права народів.

В цілій сій заяві три вияснення мають вагу: 1. що віденсько-берлінська умова щодо Польщі ще не заключена, 2. що не буде заключена без відома й поза плечима українського народу, як безпосередно заінтересованого; 3. що австрійський парламент рішатиме про ті справи, котрі до нього належать, а на основі законів відділення Галичини, коронного краю, може наступити тільки за згодою парламенту.

Слідом за сим зараз на другий день появила ся в деньниках офіційна заява міністерства заграничних справ, в котрій гр. Чернін публично заперечує вісти, пущені в обіг берлінською пресою. Трудно повірити, щоб берлінська преса виссала собі те все з пальця, тим трудніше, що ті вісти перейшли теперішню воєнну цензуру! Що там в Берліні на коронній раді під покривалом таємної дипломатії раджено й узвалено, — годі нам знати, а губити ся в здогадах — шкода заходу й часу. Нам вистане, що під впливом парламенту, під впливом голосу представників народніх мас правительство дало заяву, котра успокоює Українців лише настільки, що не будуть заскочені довершеним фактом. А се вже дуже багато значить. Друге успокоєнне дав Українцям парламент. Показало ся, що за нами стоїть австрійська демократія без огляду на її національність, тільки — розуміть ся — з сумною і ганебною виймою польської т. зв. демократії, навіть т. зв. польської соціалдемократії! Се нетільки успокоєнне, але й дороговказ для нашої політики: Тільки демократичними шляхами! Тільки в злучі з австрійською демократією!

Українці будуть питані, бажання Українців найдуть послух і будуть мати вагу. Розуміть ся, таку вагу, скільки завлажить сила Українців, такий послух, який буде український голос, чи грімкий, чи загальний і чи на відповіднім місці! Се мусимо собі затамити та взяти до серця слова посла Зайца: з вкладом цілої енергії, з вкладом цілої праці за незалежність, за волю, — але з холодною розвагою зрілої політики!

В огляді заяв і думок, висловлених на памятнім засіданню віденського парламенту дня 9 листопада 1917, я взяв під увагу тільки неукраїнських послів, бо для нас Українців сей день був ясний саме тим, що і як говорили про наші справи неукраїнські послы, тому поминув навмисно промови Українців. День був ясний побідою в опінії парламенту нашого домагання права самоозначення — над загарбущими плянами Поляків.

Для цілого людства сей день був ясний тому, бо демократична думка самоозначення народів віднесла знамениту та знаменну побіду над таємною дипломатією, що на шасте пережила вже свої часи. Було-б цікаво розглянути, які вартости внесли в сю досяглу й характеристичну для сучасної хвилі дебат українські промовці. Та розміри статі не дозволяють, тому відкладаю се до найближшого числа.

В. Темницький.

Поляки й т. зв. „східні окраїни“.

(Кінець)*.

Читаючи польські публіцистичні прояви з приводу „східних окраїн“ в роді вище наведених, масть ся вражінне, що вони написані були не в ХХ ст. та в часі світової війни, коли на обох півкудях земного гльобу стихійно виринуло на поверхню політичного життя непереможне гасло про „право народів на самоозначення“, але колись, перед кількома століттями, в часах всевладного панування відомого середньовічного гасла „чия влада, того віра“. Неначеб польській публіцистиці нічого не було відомо про нестримний побідний поступ національно-відродних рухів нового часу, про природний поворот засимільованих народніх мас до своєї первісної народности,

Часи ідентичности релігії з народністю належать до минувшости. А оскільки денед утримали ся ще й по сей час як

очевидний анахронізм, причиною якого є загальмування суспільно-політичного розвитку народу чи даної країни, то певно після загального зворохоблення громадського життя сею війною скрізь (а отже і в країнах, які досі осторонь лежали від європейського культурного поступу) вони швидко щезнуть. Супремат релігії усунеться перед природним першенством народности. Самостійна Україна, яка зродила ся в сій світовій трагедії, сьйвом нового свого самостійного життя воскресить скрізь та все, що було та є українське й лише назверх покрило ся зверхньою оболонкою чужої культури й національности. Се станеться й без заходів українських емісарів. Розвиток життя є звичайно у сім випадку найкращим і непереможним національним агітатором.

Естонський і лотиський народ, не зважаючи на лютеранську свою віру та величезний вплив німецької культури, — не став ся німецьким, хоч німецькі націоналісти втішали ся та й досі ще втішають ся думкою, що так буде (Рорбах). Католицькі Фляманці в католицькій Бельгії під тихим протекторатом і нахабним культуртрегерством Франції — цупко тримають ся своєї народности й стихійно боронять ся проти французького культурно-національного оточування своєї батьківщини.

Так само й польські мрії та претенсії до „східних окраїн“ скорше чи пізніше скоригує невтомне життя. Нове, молоде життя пробуджених народів-кріпаків зацьвіє там. А серед нього польськість може утримати ся настільки, наскільки має під собою природний ґрунт, себто живу національну силу, то є яко національна меншість.

В наш час демократизму утворювати національний стан посідання на історичних правах або навіть земельних лятифундіях трохи анахроністично. Польським ідеологам опанування східних окраїн колишньої Річипосполитої майбутньою самостійною польською державою слід було б — оскільки вони виступають під прапором демократизму й навіть соціалізму — уважно вдумати ся в дуже цікаві міркування К. Кавтського (в його новій праці п. з. „Die Befreiung der Nationen“ [Визволення народів], Штутгарт, 1917) з приводу новочасного розуміння національних станів посідання та демократичного розмежування національних областей. Спеціально-ж звертаємо їх увагу на сей дуже на часі та єдино слухний щодо сього висновок згаданого німецького публіциста: „Яко представники робітничої класи можемо ми уважати національну область лише таку, яку сей народ обробляє. Вона не мусить одначе зовсім покривати ся з областю, яку він посідає або опановує“ (стор. 11).

Ся засада, котру Кавтський сформував яко робітничу й соціалістичну, в дійсности є взагалі демократичним та єдино узаasadненим критерієм задля територіального поладження національних справ нашого часу. Се значить, що лише праця, іншими словами: жива національна сила — дає право на володіння тою чи іншою країною, а зовсім не якісь історичні пергамини та традиції чи фєвдальний земельний „стан посідання“ упривілейованих верств пануючого народу. Отже тому про національну, а далі й політично-державну майбутність та приналежність т. зв. „східних окраїн“ мають з демократичного становища рішати не якісь спогади про люблинську унію, а тим менше статистика польських лятифундій в них, але незатемнена й незбаламучена всілякими національними й релігійними туманами воля народу, з праці якого живуть і можуть існувати сі країни.

Сього не слід нікому забувати, як що хочемо, щоб після війни поладжено національні справи справедливо, переможено національний фєвдалізм, щоб панування та визиск одних народів другими стали ся сумним спогадом довоєнної минувшини, словом, щоб після війни уможливлено та запевнено всім народам мирний, як культурний, так і національний розвиток та поступ*). Сього насамперед не мали б забувати керманічі й провідники польської політичної та громадської думки.

*) Ми в сім нарисі взяли під увагу лише польське становище до „східних окраїн“ по сей бік фронту. По той бік його, себто в Росії та на еміграції, — воно властиво майже не відрізняється від вище згаданого. Лише після російської ре-

уже після написання повищої статі з берлінських джерел появили ся чутки про нове майбутнє поладження польської справи, з приводу чого саме ведуть ся переговори поміж австрійським і німецьким правительством. По газетним звісткам щодо сього (офіційно з боку Австрії заперечуваних) — має се поладження польського питання бути переведене в австро-польськїм дусі. Себто Конгресівка має бути зєдинена з Галичиною в суцільну державу, а потім персональною унією злучена з Австро-Угорщиною. Австрійський цїсар Карло по сим сензаційним чуткам призначений на польського короля. Східна границя сеї майбутньої польської держави в сих звістках зовсім незазначена виразно. Лишається отже одвертою справа її ближшого чи дальшого посунення, себто більшого чи меншого прилучення до заповідної польської держави непольських провінцій колишньої Річипосполитої.

Через се справа „східних окраїн“ набула чималого актуального політичного значіння. Не дивно отже, що Поляки енергійно заходили ся біля підготовки її поладження у бажанім для себе (себто історично-державнім) дусі. Вони чейже програмово та вперто робили се в часі війни кожний раз, як лише появляли ся реальні можливости переведення, як що не в цілости, то хоч фрагментаричного свого заповідного національно-державного плану. Ще недавно напр., коли дійшло до відомої кризи варшавської „державної ради“ (rady stanu), а почали ся між Варшавою та Берліном переговори з приводу т. зв. реґенційної ради, представник польського активістичного напрямку, гр. Ронікер, який з боку Поляків пертрактував у сій справі з німецькими політиками й державними діячами, в програмі польських політичних домагань виставив також постулат прихильного для Поляків поладження справи Білоруси (Див. про се кореспонденцію з Варшави „Картина положення“ в краківській „Now-iy Reform-i“).

Отже зрозуміло, що тепер, коли для історично-державних прямувань польської політики неначе відкрили ся особливо надійні перспективи, польська публіцистика старається використати сю прихильну для польської справи загально-політичну конюктуру в напрямі здійснення свого улюбленого державно-національного ідеалу.

Для характеристики її становища щодо сього ми знову наведемо кілька уваг з цитованої вже в сім нарисі краківської часописі „Now-oї Reform-i“, котра в часі війни видвинула ся на один з провідних органів польського державного активізму, зачеркненого виразно історично. В передовиці (ч. 520) „Нова фаза польської справи“ програму втілення „східних окраїн“ до майбутньої польської держави, заповідженої вище згаданими чутками з Берліна, ставить ся краківська часопись знову на чергу дня, мотивує та категорично боронить її.

Простежимо хід думок сеї цікавої та дуже симптоматичної статі. „Бажанне зєдинення неподільного Королівства з неподільною Галичиною присвічувало всім політичним заходам, які пороблено в Галичині від початку сеї війни. Ся політична думка була основою політики леґіонів і всіх тих зусиль, які протягом трьохлітнього свого існування робив Начальний Національний Комітет (N. K. N.). Ся думка виринула з того первісного польського інстинкту, що ті всі частини історичної Польщі, злучення яких наслідком війни буде можливе, мусять бути також знову разом злучені в одну державну суцільність“... Трохи низше ся думка зосібна підчеркується. „Те, що може бути зєдинене, те мусить бути зєдинене (Підчеркненне „Now. Ref.“). Ось провідна думка сеї політики“...

Констатуючи далі, що напрям останніх берлінських переговорів з приводу польського питання відповідає польським

волюції в поодиноких польських демократичних гуртах в Росії здибуємо ся з проявами більш менш неупередженого відношення до сих справ та з пропозиціями поладити їх через плебісцит населення в спірних країнах, напр. на Холмщині та на Підляшю. Правда, теоретично і в сих польських кругах національний бік сих спірних справ здебільшого наперед пересуджений, а саме на користь польськості. Плебісцит допускається лише формально, аби фактично потвердив польський характер сих країн (Див. щодо сього замітку в „Now-iy Reform-i“ ч. 410 п. заг. „Справа Холмщини“, де наведено цікаві заяви російських Поляків у холмській справі).

національно-політичним бажанням в „значно вищій ступні ніж дотеперішні жонцепції, які витворювали ся в сій справі“, цитована польська часопись додає до сього такі знаменні уваги: „Він відповідає нашим прямиванням, одначе цілаком їх не задоволяє. Бо нашою засадою є, що все, що можна злучити, також треба злучити (Підчер. „Now. Ref.“). Розходить ся про Литву. Прилучення її до Польщі в ситуації, витвореній війною, зовсім можливе. Й польський народ мусить домагати ся сього прилучення не з причин якихсь чуттєвих гасел, але задля здорового політичного реалізму... Поляки ніколи не помирять ся з фактом, що в часі, коли можна було зєдинити Литву з Польщею, сього не зроблено, а частину Поляків усунено знову до рівня пасивного предмету чужої їм кабінетної політики“. Але Українців і Литовців силоміць втягнути до польської держави та зробити їх таким чином пасивним предметом чужої їм політики се по польській національній лбогії не лише можна, але конче треба. Се знову зразок патології національної етики, про яку ми говорили на вступі головної частини сього нарису (to co innego).

Одначе вислухаймо до кінця цікаві й дуже характеристичні міркування „Now-o Reform-i“. „Польський король, — читаємо далі в цитованій статі, — який принесе Польщі Литву, буде в польських серцях правним нащадком Ягайлонів. Він опре свій трон на найтривкішій фундаменті, бо на вдячності цілого народу. Тепер, коли вся східна частина колишньої Річипосполитої знаходиться під політичним оглядом неначе в текучій стані, коли вільність визначення границь є там розмірно найбільша, польська самосвідомість не могла-б легко погодити ся з фактом, що те, що могло бути сполучене, й на далі лишиться розділене, що границю майбутньої Польщі переведено всупереч правам (!) і інтересам польської національної суцільности та без неминучої політичної необхідности для інших. Вільна мусить належати до Польщі! Се постулят, який мусить поставити кожкий реально думающий Поляк в часі, коли існує така серйозна можливість заступлення існуючих можливостей — новими й ліпшими“.

Наведені тут міркування краківської часописі такі ясні й виразні, що не вимагають ніяких коментарів. Ясне так само й те, що вони не є проявом якогось окремого політичного напрямку в польській громадській думці, але скорше висловом загально-національної польської ідеології та в кождім разі зясовують настрої переважної більшости польського загалу під сю хвилю.

Оскільки мають підставу сі претенсії Поляків до сих східних провінцій, говорило ся вже в попередній основній частині сеї статі. Тут лишається тільки звернути увагу на практичні наслідки такого евентуального полагодження польської справи. Відновлення польської держави в більш чи менш історичних межах колишньої Річипосполитої було-б лише новим і чи не гіршим ще виданням Австрії. Сей державний новотвір вже від свого народження був би підмінований тяжкою хоробою національної ворожнечі, якої не виділити. Національні суперечки від початку стали-б заржавлювати його життєвий механізм; спричинили-б тому згодом загальну анемію сеї аномальної держави, для органічної суцільности якої не було-б основної передумовини, себто психологічного співрозуміння та довіря поміж державними народами.

А без сеї психологічної передумовини ніяким цементом не зліпити в одність майбутньої польської держави. Без неї і найліберальніший режим щодо національної справи у будучій Польщі, який обіцяють тепер польські політики Українцям і Литовцям, не витворив би державної суцільности Польщі, без чого знову не був би можливий її нормальний розвиток, а навіть і мало запоручене її існування взагалі.

Будівничі польської державности в старім оригіналі з XVI ст. не повинні-б забувати московської приповідки: „насилъ не будешь!“ або ще краще характеристичного речення того льомбардського патріота, прихильника зєдинення Італії, отже ворога приналежности північно-італійських провінцій до Австрії, який з приводу австрійської обіцянки доброго режиму в Льомбардії сказав: „Ми не хочемо доброго режиму, бо ми не бажаємо ніякого австрійського режиму взагалі“.

Багато говорило ся та писало ся про те, що ся війна має визволити поневолені народи Європи або бодай полагодити чергові невідложні національні справи. Утворенне проєктованої польської держави не лише що під жадним оглядом не відповідало-б сьому, але скорше навпаки стало ся-б новим огнищем можливих міжнародних конфліктів, расадиником сенаратистичних і іредентистичних усіяких агітацій та зворохобень. Так отже зі становища міжнародної політики та ке полагодження польської справи ледви чи бажане.

Ми лишаємо на кінець моральний момент такого її полагодження, яке очевидно суперечить праву на самоозначенне Литовців, Українців, Білорусів і Жидів, бо етика в політиці досі була та є без позитивного впливу та значіння. Але тепер, коли так багато говорить ся про загальну демократизацію політики, слід би більше рахувати ся з моральним боком політичної практики й бодай уникати чогось очевидно суперечного засаді загальної, для всіх однакової справедливости. Поляки мають безперечне право на самостійність. Але таке саме право мають Українці, Литовці й загалом непольське населенне колишньої Річипосполитої. Тому з демократичного становища не можна її відновлювати проти волі згаданих народів, яка дуже виразно заманіфестувала ся.

Тому зовсім справедливі протести проти методи полагодження польського питання, вживаної під час війни, себто таємно судо-дипломатичної. Сю дипломатичну алхімію та астрологію в державно-національних і політичних справах треба рішуче поборювати, бо вона суперечить демократичним прямиванням нашого часу та задля свого таємного інтригантства й безконтрольности є постійним джерелом непередбачених катастроф в роді останньої всесвітньої війни з 1914 р.

Коли нова майбутня Європа справді має бути новою та здатною до життя, а не більш чи менш скоригованим виданням своєї попередниці, утвореної віденським конгресом, вона мусить бути прилюдно збудована при участі всіх заінтересованих народів і держав, а не в півтїм дипломатичних кабінетів і на основі імперіалістичних і стратегічних плянів. Так само й польська справа має бути полагоджена прилюдно й таким робом, щоб, даючи визволення польському народови, вона заразом не принесла поневолення сусіднім недержавним народам, котрі колись були під стріхою Річипосполитої, але абсолютно не бажають знову замешкати в державнім будинку майбутньої Польщі. Н. В.

Театр.

До дуже важних чинників, що ведуть кожний народ до культурного поступу й до кращої будучини, належить театр. На жаль у нас на Україні широкі маси українського народу, особливо селянство, ще не розуміють, як слід, того великого значіння театру, яке він справді має. Багацько людей припускає собі, що театр то є звичайна собі панська вигадка для того, щоб потішити ся, провести гарно вільний час і т. инш. Деякі люде, захоплені релігійним фанатизмом, вбачають у театрі навіть „діявольське іскушення“ й тому самі чути нічого не хочуть про театр і інших усякими способами відтручують від того, щоб вони ходили до нього.

Звичайна річ, причин того є дуже багато, але найголовнішою без сумніву треба уважати загальну народню темноту. Ті темні люде, що боять ся діявольської спокуси від театру, що боять ся не тільки ходити до нього, але й згадувати про нього, належать до тих, що не визнають користи ні від школи, ні від книжки, ні від газети. Вони лишень одно твердять: „наші батьки жили без того й ми повинні так жити“.

То є наслідки кількавікового панування над українським народом московського деспотизму. Там, де панув народня темнота, театр, як і школа, книжка, газета не може розвивати ся, як слід, не можуть признати його загальні маси засобом до культурного розвитку. В культурних же державах культурно розвинені люде з давніх уже часів признають театр за шкоду, яка яскравими прикладами з самого життя, свого й чужих народів, учити народ багацько дечого. Театр збагачує

загальні людські знання, знайомить людей з історією народу, з стародавніми й сьогочасними звичаями й побутом людей, на живих прикладах показує добрі й злі боки людського життя. Через те всі культурні народи дбають про найкращий розвиток театру.

В старій Греції, котра є фактично родиною театру, театр існує вже тисячі літ. В Афинах напр. на 320—340 літ до Різдва Христа був уже такий театр, в яким могло помістити ся 14.000 людей. В грецьким театрі відбували ся не тільки драматичні вистави, але й всякі народні врочисті свята. Держава платила на театр досить великі суми грошей і піклувала ся про нього, як і про всяку иншу державну установу. В Римі (Італія) також держава уважала театр своєю установою і утримувала його на власні кошти. В інших європейських державах також дбають у більшій чи меншій мірі про розвиток театру за підмогою скарбу. Майже всюди та скрізь, де тільки поширює ся народня культура, розвиваєть ся й театр. Всюди він відіграє неабияку роль в культурнім людським життю.

На Україні, при всіх тих несприятливих умовах, утисках і поневоленню, яких зазнав український народ у московським царським ярмі, театр також відіграв величезну роль у відродженню українського народу в поширенню між ним національної свідомости. В найтяжчі часи життя українського народу під тяжким гнетом царизму, коли над друкованим українським словом тяжили такі страшні репресії, що не можна було майже зовсім уживати його в книжках і газетах, а живе слово зазнало таких утисків, що не тільки було вживати його ні в державних, ні в громадських установах, український театр на протязі кількох десятків літ був єдиною трибуною, звідкіля лунало живе українське слово, пісня і музика, приваблюючи своєю красою та милозвучністю все ширші й ширші кола української суспільности.

В ті ще часи лихоліття, коли найменший прояв політично-національної свідомости Українців здушували царські посіпаки найрешучішим нелюдським способом, коли не було ні книжки, з якої можна було-б довідати ся про життя українського народу, про історію України, про ідеали та визвольні змагання українських політичних і громадських діячів, про народніх письменників, ні газет на українській мові,—в ті ще часи на сцені українського театру можна було бачити з живих прикладів історичну минушість українського народу, діяльність його історичних діячів, його давніші й новіші звичаї, славі й недобрі діла його батьків і дідів-прадідів... Український театр ще тоді давав можливість кождому глядачеві-Українцеві зрозуміти, хто він і що він, яких батьків нащадок, викликав загальне заінтересованне до України й українського народу, будив національну свідомість серед синів України, закликав глядачів до боротьби з неправдою та злими вчинками людей, прислужував ся розвитку культури українського народу.

Правда, український театр ще не є таким, щоб можна було цілком задоволити ся ним. Він ще не дійшов до такого ступня розвитку, щоб міг задоволити всі вимоги культурного народу. Багато ще треба праці робітників драматичної умілости—драматичних письменників, артистів і малярів, щоб український театр піднести на найвищий щабель культурного розвитку. Багато ще потрібуєть ся й піддержки народу. Театр може розвивати ся лише тоді, коли розвиваєть ся народ. Театр фактично є відбиткою народньої душі. Тому-ж, що народ терпів, терпів і театр. Але й при тих умовах, при яких він існував, при тих утисках над українством взагалі й над театром зокрема, він усеж зробив величезну услугу українському народові в його боротьбі за визволення зпід чужого ярма, в поширенню національної свідомости серед українського народу.

Такі українські драми, як „Бурлака“, „Хазяїн“, „Суєта“, „Понад Дніпром“, „Розумний і дурень“, „Сава Чалий“, „Бондарівна“ — Карпенка-Карого (Ів. Тобілевича), „Глитай або павук“, „Доки сонце зійде, роса очі виїсть“, „Невольник“ і ин.—М. Кропивницького, „Степовий гість“, „Серед бурі“ і ин.—Б. Грінченка, „Богдан Хмельницький“, „Оборона Вуші“, „Остання ніч“ і ин.—М. Старицького, „Лісова квітка“, „В пе-

редрозвітнім тумані“, „На зелений клин“, „Повернув ся зі Сибіру“ і ин.—Л. Яновської, „Борці за мрію“ — Тогобочного, новіші драми, як „Гетьман Дорошенко“ — Л. Старицької-Черняхівської, „Зоря нового життя“ — Кащенко, новітні драми В. Винниченка й багатьох інших авторів—робили завжди діло великої ваги.

Побачивши в одній драмі змагання всяких народніх павок, дуків, волосних старшин, сільських старост і инше „начальство“, що всі разом, чи то у спілці чи кожний собі зокрема, всякими способами визискували народні маси, ссали піт і кров народу, боротьбу проти своїх ворогів-оборонців народніх прав і т. ин.; в другій—змагання до того, щоб зробити ся великим паном або хазяїном „на цілу околицю, а то й державу“, загарбати до своїх рук як найбільше земельки, вживаючи для того, щоб досягнути свою ціль від найогидніших засобів до найтяжчих злочинів і т. ин.; в третій—стародавні історичні події на Україні, з чого кожний глядач може уявити собі, що то колись було, які були порядки та звичаї серед козацтва та цілого народу загалом, яка воля була в українського народу і т. ин., глядачі мусіли якось реагувати на все те. Думка глядача мимо його волі мусіла поширювати ся. Майже кожний глядач мусів шукати в своїй голові відповіді на питання, які ніколи раніш не виникали, а під час вистави й після вистави мимохіть зявлялися. Відспівана в театрі українська пісня завжди негайно виносила ся поза театр і її можна було чути всюди в тій місцевості, де пробував театр.

Побувавши в театрі, молодь, захоплена виставами, брала ся сама до впорядження українських вистав, як у містах, так і на селах. Зразу-ж находили ся і поміж інтелігенцією, і поміж робітництвом, і поміж селянством і артисти, і співаки, і режисери. Найдарили сякі такі помешкання (найбільше стодали) й розпочинали ся народні українські вистави. На Полтавщині напр. майже в кожному більшому містечку останніми часами були вже аматорські гуртки, які час від часу дають різні вистави. Можна бути певним, що, колиб не ті загальні утиски проти всього українського, які панували на Україні, український театр був би майже в кождім більшому селі, темні маси народу вже досі зрозуміли-б його вагу та значінне, зникли-б ті думки про театр, що се є дурниця, вигадана панами і т. ин.

За часів панування царсько-чиновницької сваволі можна було виставляти лише ті драматичні твори, які до того дозволяли ся аж двома цензурами (загальною й спеціальною драматичною), а до того ще й поліцейською владою. Бували такі випадки, що в одній місцевості держави дозволяють власти (справники, поліцмайстри або губернатори) якусь драму, а в другій ніяк не дозволяють. Про вистави багатьох найкращих драматичних творів відомих, а особливо сучасних письменників, в яких осуджують ся всі сучасні нелади, надужиття одних над другими і т. ин., не можна було й думати. Тепер можна буде виставляти не тільки ті драматичні твори, що якомусь начальству подобають ся, а які найбільш відповідають вимогам часу, культурним потребам суспільности. Зрозуміла річ, що тепер театр зробить ще в десятки разів більшу прислугу українському народові ніж до сього часу. Тому український народ мусить подбати й про те, щоб дати найширшу можливість розвинути ся українському національному театрові до найвищого ступня. Треба подбати, щоб не тільки в кожному місті, але й у кожному містечку та селі відбували ся, коли не постійно, то хоч час від часу драматичні вистави.

Але треба дбати про те, щоб упорядкуючи вистави, звертати дуже пильну увагу на зміст драматичних творів. До сього часу бувало з різних причин (цензурні умови, матеріальне становище артистів і т. ин.) так, що виставляли ся такі драматичні твори, які зовсім не повинні були-б мати місця на театральній сцені. Такі драматичні твори, як „Жид-вихрест“, „Помста або загублена доля“, „Пан Штукарович“, „Кум мірошник або сатана в бочці“, „Кума Марта“, „Бувальщина“ й інші подібного змісту з гошаками, морем крові, горілкою тощо повинні зовсім зникнути з ужитку на театральній сцені. Треба запобігати, щоб театр не був балаганною „жумедією“,

яку можна часто бачити всюди на ярмарках, а щоб він був школою для людей, трибуною для пропаганди ідеалів людськості, розумною розривкою в людськості життю. В українським національним театрі треба виставляти—скажемо словами Івана з комедії Карпенка-Карого „Суєта“ — „тільки справжню літературну драму, де страждання людської душі трівають кам'яні серця і, кору ледяну байдужности розбивши, провадять у душу слухача жадання правди, жадання загального добра, а пролітими над чужим горем сльозами обліють його душу паче снігу! Комедію давати таку, що бичує страшною сатирою всіх і сміхом через сльози смієть ся над пороками й заставляє людей мимо їх волі соромити ся своїх лихих вчинків!..“

Сцена українського театру повинна будити в народі найкращі думки, примушувати людей до розгляду їхніх учинків, до боротьби з усім, що стало зайвим, що шкідливе в людськості життю. До сього треба змагати всіма силами. За допомогою театру треба змусити глядача зазирнути в глибину тайн буття, в глибину людських страждань, болів і радощів, збагнути велике, добре, прекрасне й чисте, прийти до найширшої свідомости й поступу, збагатити людську культуру.

Тому-ж, що українських артистичних сил не може вистачити, щоб у найближшій часі можна було досягти того, щоб і по селах та містечках їздили порядні драматичні трупи, справу улагодження вистав повинні взяти всі інтелігентні сили українського народу. Свідомі вчителі та вчительки, фершали та агрономи разом з більш менш розвиненими селянами мусять узяти ся до того, щоб у кожному селі заложити аматорський гурток. Найкраще-ж аматорські гуртки закладати при товариствах „Просвіти“.

Ті одиниці, що дбають загалом про культурно-національний і політичний розвиток серед свого народу, збирають ся до одного гурту, радять ся про всі способи, при помочи яких можна дійти до своїх цілей, приєднують до себе як найбільше однодумців і беруть ся до діла. Добувають відповідні книжки, статуту, програми, агітувають серед людности, щоб підтримала їх. Розмірковуючи добре над кожним питанням зокрема, укладають статут чи регулямін, на основі якого мають намір вести ту чи иншу роботу. Потім, як добре до всього підготовлять ся, зберуть якесь певне число до свого гурту, скликають прилюдні збори й закликають або всіх, хто-б не був, або тільки намічених людей. На сих зборах розповідають про свої завдання і ті способи, якими мають користувати ся до осягнення цілей, і закликають присутніх до організації. Коли-ж набереть ся таке число членів, що можна приступити до роботи, приступають до виборів голови, секретаря, скарбника й інших осіб, яких потрібно для того, щоб керували справами. Вони складають Раду або Комітет.

Для керми в аматорським гуртку конче треба вибрати голову або господаря, який дбав би про те, щоб винайти потрібне помешкання для вистави, завчасу замовити афіші, квітки, програми, придбати потрібну одіж, перуки, різні прилади і т. ин., а окрім голови—режисера, який має своїм обовязком дбати вже про саму виставу. Режисер перш усього сам докладно знайомить ся з тою драмою, яка намічена до вистави, усвоєє її провідну думку, обмірковує артистичний бік майбутньої вистави, замовляє декорації, одіж і все, що потрібне для вистави. Після того, як він обміркує вже докладний план вистави, він намічує людей на всі ролі, роздає їм переписані ролі для вивчення, розповідає кожному аматорови, який він тип має уявляти, якого тону він мусять придержувати ся під час своєї гри. Коли аматори вивчать ролі, по можности на „пам'ять“, починають ся проби (репетиції) цілої драми. Режисер під час проб дбає про те, щоб усі аматори грали однотайно, гармонійно, щоб була одна гармонійна цілість (ансабль). Він мусять бути учителем для всіх аматорів. Коли хто не відповідає якій ролі, він його усуває та призначає иншу особу. На режисерови лежить обовязок провадити свої вистави як найкраще й найвідповідальніше.

Колиб виникла потреба добути докладні відомости про те, як закладати аматорські гуртки, треба звернути ся до якогось товариства, що займаєть ся сею справою, щоб воно

вислало зразковий статут, відповідні підручники, а то й інструктора, який міг би приїхати на місце й допомогти улагодити та пояснити все, що треба. При добрім бажанні все можна зробити й добути. Такі-ж бажання дуже часто зявляють ся у кожної людини, що хоче прислужити ся своєму народови, допомогти своїм темним братам і сестрам—вирати ся з темряви на шлях кращого культурного життя.

До сього часу в нас було так, що як тільки заснуєть ся в наших селі якесь товариство, чи то кооперативне споживче, чи кредитове або якесь инше, а особливо „Просвіта“, яка потрібує помешкання і для бібліотеки-читальні, і для викладів, курсів та читань і для драматичних вистав, завжди відчуваєть ся недостача відповідного помешкання. Нема де з чим примосити ся. Ще якась там невеличка крамничка, рада кредитового товариства й т. ин. сяк так десь примосить ся, що-ж до „Просвіт“, то чиста біда. Нема де розвинути своєї діяльности.

Щоб запобігти сьому, є єдиний вихід — збудувати такий будинок, де-б могли примістити ся й кооперативні крамниці й ради та управи всяких товариств, а головно де-б можна було впоряджати виклади, курси, читання і вистави для як найбільшого числа людей. Само собою зрозуміло, що таких будинків приватні власники не будуть будувати, бо вони для них не потрібні, а коли збудують, будуть здавати в аренду та найми за такі великі гроші, що жадне товариство не зможе винайти засобів на се.

Тому кожна сільська чи міська громада, де нема ще відповідних помешкань, мусять збудувати такий будинок на громадські гроші, бо се є потреба загально-громадського значіння. Колиж громада чомусь не може або не хоче збудувати такого будинку, за се мусять взяти ся ті всі товариства (живчі, кредитові, сільсько-господарські, просвітні), які існують у селі чи місті. Вони можуть скласти кошти на се всі разом, можуть збирати жертви поміж усім народом, позичити якусь суму грошей в кредитових установах. Народ, зрозумівши вагу та значіння таких будинків, завжди підтримає ініціаторів.

Так робить ся в усіх культурних державах, так почасти робило ся вже й у Росії ще за старих державних порядків, так мусять робити ся тим більше тепер, по революції. Такі будинки, збудовані на народні гроші, звуть ся „народніми домами“. Тож і ми, Українці, мусять подбати, щоб у кожному селі був свій „Народній Дім“, де-б могли найти собі притулок усі культурно-просвітні, політичні й економічні організації (товариства). Не забуваймо, що „Народній Дім“ є одною з великих матеріальних підвалин до забезпечення розвитку діяльности й навіть існування тих усіх організацій!

Полонений Іван Павлюк.

3 поезій Гр. Чупринки.

INTER ARMA . . .

*Храм війни не єсть казарма,
Храм — поля, раї і луки
І в народі „inter arma“
Скрізь по селах, по майданах,
В димних хмарах і в туманах
Плачуть музи, бють ся звуки.*

*Сплять бойці, склепивши вій,
Тож недарма, то недарма!..
Ми живем — живуть надії!..
Наші стіги перемоги
В млі кривавої дорози
Вік не змовкнуть „inter arma“.*

(„Основа“, Одеса, жовтень, 1915).

Вісти.

Українська Республіка. 20 листопада видала Центральна Українська Рада новий маніфест „до всіх народів України“. Повідомляє, що обняла владу на Україні й буде тримати її в своїх руках аж до часу скликання Української Установчої Ради, яку скликає на 22 січня 1918 р. Проголошує, що Україна має стати демократичною республікою в федеративнім зв'язку з іншими народами Росії. До території України належить поки-що отсіх 9 губерній: київська, подільська, волинська, чернігівська, полтавська, харківська, катеринославська, херсонська й таврійська (без Криму). Що торкається губерній курської, воронізької, холмської й інших українських земель, має щойно згодом прийти до порозуміння з їх населенням. Всі великі посілости приватних земельних власників, необроблені ними особисто, церковні добра, удільні й державні на території України проголошено українським державним маєтком. Заведено 8-годинний робочий день. Рада прилучається до поклику петроградських комісарів і жадає рішуче негайного занехання воєнних ділань і почину мирових переговорів. На Україні й серед українського війська скасовано кару смерті та проголошено загальну амністію. Відозва запевнює ввінці, що Центральна Рада пильнуватиме охорони порядку й безпечности, як також доложить всіх заходів, аби раціональною організацією харчової справи й рівномірного, справедливого поділу продуктів між населенням зладити харчову кризу. Вибори до Української Установчої Ради визначені на 9 січня 1918 р. Крім того „Daily Chronicle“ доносить, що всі найвищі урядові місця в Києві є в руках Українців, а російські часописи (чорносотенні. Ред.) припинено.

Українську Центральну Раду властю на Україні признала київська Рада робітничих і саадатських депутатів при участі представників військових відділів, фабричних комітетів і її професіональних союзів на засіданні 17 листопада н. ст., як доносить „Діло“ за „Кієв. Мыслью“. По довшій дискусії збори більшістю 433 голосами признали, що центральна власть в державі повинна належати до рад робітничих, саадатських і селянських депутатів. У справі краєвої власти на Україні збори одноголосно признали, що властю на Україні має бути Всеукраїнська Центральна Рада. В зв'язку з сим ухвалено реконструкцію Центральної Ради більшістю 424 голосів проти 76. За необхідністю негайного скликання зїзду рад робіт., саадат. і селян. депутатів з території України, який повинен реконструувати раду, заявила ся більшістю 389 голосів, а за переданням організації власти у Києві раді робітничих і саадатських депутатів 438.

Сьому сесію Української Центральної Ради скликано на 11 листопада н. ст. з таким денним порядком: 1. Звідомлення Комітету Центральної Ради. 2. Звідомлення Генерального Секретаріату. 3. Справа миру. 4. Законопроект про Українську Установчу Раду. 5. Законопроекти Генерального Секретаріату. 6. Реферат комісії про стан її роботи по підготовці статуту автономії України. 7. Справа приєднання позаавтономних частин України. Сесія тривала три дні (Р. Г.).

Загальні збори Всеукраїнської Ради робітничих депутатів скликано на 10 листопада н. ст. з таким денним порядком: 1. Реферати депутатів з місць. 2. Реферат Виконавчого Комітету про напрям робітничої політики. 3. Професійний рух. 4. Всеукраїнська конференція фабрично-заводських комітетів. 5. Генеральне секретарство праці. 6. Біжучі справи (Р. Г.).

Зїзд українських самостійників у Полтаві. Дня 6 листопада н. ст. розпочав ся в Полтаві зїзд українських самостійників.

Відкриття Українського Кооперативного Банку в Києві. 1 листопада н. ст. відбуло ся у Києві урочисте відкриття Українського Кооперативного Банку. Прибуло коло 70 представників різних інституцій. Збори розпочав голова ради Банку Х. Крижанівський промовою, в котрій заєсував зна-

чінне Банку не тільки для кооперативної, а й для громадсько-політичної справи України. Від імени старшого віком київського Союзного Банку привітав молодший, але більший щодо своїх завдань Український Кооперативний Банк голова ради Союзного Банку П. Пожарський. Далі зложили привіти: від полтавського Кредитового Союзу Кононенко, від одеського Шушара, від Українського Кооперативного Комітету Філіпович, від Селянської Спілки Стасюк, від київського земства Сніжний і від Українського Генерального Секретаріату Степенко. Після того виступали з промовами й привітали директори різних російських банків. На другий день почав Банк свої операції. — При сій нагоді не зашкодить зазначити, що Український Кооперативний Банк ждав на своє відкриття як українська інституція вже шість років. Ще в 1911 р. по постанові одного з кооперативних зїздів статут сього Банку подано на затвердження, при чім з огляду на тодішні політичні обставини закладачі Банку мусіли назвати його не Українським, а „Южнім“ (Південним) Кооперативним Банком. Сей статут затверджено тільки в червні сього року. На зїзді представників кооперативних союзів України, що відбув ся у вересні сього року, постановлено надати Банкові характер суто-кооперативної установи, розмістити акції тільки серед кооперативних союзів і тільки з ними вести сконтково-позичкові операції. З приватними особами й установами Банк провадитиме тільки операції по біжучих рахунках, прийманню вкладок, переясці грошей, інкасових і тим подібних операціях (За „Роб. Газ.“).

Краєвий зїзд представників органів міського самоврядування з п'ятиох українських губерній. Київщини, Волині, Поділля, Чернігівщини й Полтавщини скликав Краєвий Комітет Всеросійського Союзу городів на 11—13 листопада н. ст. На денним порядку була справа заложення Союзу міст України, а крім того такі справи: 1. реферат про Всеросійський зїзд представників міст, що передтим відбув ся в Москві, 2. фінансова політика органів міського самоврядування на Україні, 3. харчова справа й постачання палива й 4. демобілізація по містах (Р. Г.).

Перший загальний зїзд делегатів-Холмщан у Києві, зібравши ся у числі 276 делегатів, ухвалив: 1. Холмський люд визнає себе за український народ; 2. його доля мусить бути спільною з долею цілого українського народу; 3. тому холмська губернія ні в яким разі не може бути скасованою й прилученою до Польського Королівства, а повинна бути прилучена до автономної України, в границях демократично-федеративної російської республіки, й тепер повинна знаходити ся під управою Української Центральної Ради й Генерального Секретаріату. Сю резолюцію прийняв зїзд одноголосно, після чого учасники привітали Холмщину, Україну, Центральну Раду й Генеральний Секретаріат і відспівали „Заповіт“. Крім того зїзд ухвалив отсі резолюції: 1. Перший зїзд делегатів холмських Українців рішуче протестує проти того, що справою ліквідації холмської губернії займається ся ліквідаційна комісія, бо холмська губернія не належить до Польщі ані правно, ані етнографічно. 2. Для заложення протесту проти ліквідації Холмщини та в цілі оборони інтересів тих холмських Українців, котрі зістали ся в польських губерніях, а також для оборони холмських інтересів при ліквідації деяких інституцій холмської губернії зїзд делегатів холмських Українців ухвалив просити за посередництвом Центральної Ради тимчасове правительство про влучення в склад ліквідаційної комісії делегата від холмських Українців.

З виборчих, приготовань до загально-російських Установчих Зборів на Україні. В київській губернії з українського боку виступають спільно українські соц. дем., українські соц. рев. і Селянська Спілка. В списку переважають соц. рев. На першій місці стоїть безпартійна кандидатура проф. М. Грушевського, далі йдуть імена Ковалевського, Винниченка й інших. Укр. соц. фед. увійшли в блок з російською народно-соц. партією й виставили Єфремова, Саліковського, Туган-Барановського й инш. Чорна сотня

виставляє Шудьгина, Савенка Струве, генерала Драгомірова й инш. Російські соціалісти додержують старого бльоку.

В полтавській губ. виставлено аж шість українських списків: Селянської Спілки й укр. соц. рев., укр. соц. фед., українські національно-республіканські групи й організації (самостійники), українські соц. рев. на спілку з рос. соц. рев., українські соц. дем., українські кооператори й російська народно-соц. партія. Спис кандидатів від укр. соц. дем. подали ми в попереднім числі.

У волинській губ. зголошено два українські списки — українських соц. рев. разом з Селянською Спілкою й українських соціалістів федералістів. Чорна сотня виставляє єпископа Евлогія, Шульгина й инш.

В подільській губ. виступають в бльоці укр. соц. дем. з укр. соц. рев. і Селянською Спілкою. Кандидатами у с. д. є Верхола, Д. Антонович, Блонський, Дудич, Петлюра.

В бесарабській губ. Українці виступають з самостійним списком і виставляють учителів Яроша, Шевченка, Гиглавана, Осмоловського й д-ра Матвенчука.

В катеринославській губ. на губернським селянським зїзді 198 голосами проти 70 ухвалено блок українських соц. дем. з укр. соц. рев. проти російських соціалістів. Російські народні соціалісти виступають в бльоці з кооператорами.

В херсонській губ. українські соц. рев. йдуть в бльоці з російськими соц. рев., а укр. соц. дем. з російськими соц. дем. більшовиками.

У воронізькій губ. українські соц. рев. зложили блок з російськими інтернаціоналістами (?) й польською групою ППС.

В саратівській губ., де є понад 200.000 Укр., на українським селянським зїзді постановлено виступити з самостійним списком. На кандидатів намічено: Сопицького, Черниша, Лисенка, Сотниченка.

На західнім фронті кандидатами укр. соц. дем. виставляють ся: Петлюра, Грудина, Коверлінський, Фесик, Чигирик, Батюк, Ясучель, Стасюк.

В Петрограді крім бльоку усл. укр. і жид. соц. партії зголошено списки від українських соц. фед. і від укр. соц. рев. враз з волинською Радою селянських депутатів.

В харківській губ. укр. соц. рев. йдуть в бльоці з рос. с. р., а укр. соц. дем. з рос. с. д. більшовиками.

З сих фактів бачимо, що майже в кожній губернії є випадки бльокування українських партій з неукраїнськими, але майже виключно з народницькими (соц. рев. і нар. соц.), а в однім випадку (Харків) з російськими більшовиками. Натомісць нема жадного випадку бльокування українських соціалістів з російськими соціалдемократами меншовиками й жидівським „Бундом“; сі дві партії займають до Українців непримирено неприхильне становище. Чорна сотня з великою помпою виступає в київській губ. під прапором повороту царя. Російські соц. дем. і соц. рев. скрізь виставляють на перших місцях соціалістичних провідників з Петрограду, щоб притягати ними голоси виборців. Зустрічають ся в списках імена Скобелева, Церетеллі, Чхеїдзе, Чернова, Брешковської, Спірідонової, Плеханова, Горького й ин.

Всесвітні клясики Гете, Шіллер і Пушкін в українським перекладі.

Накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ під ред. Івана Калиновича вийшли з друку та продають ся такі твори світових клясиків:

№ 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, вип. I і II з передмовою проф. О. Грицаця, в перекладі Цезара Білили, О. Грицаця, Д. Йосифовича і д-ра Ів. Франка . . . . . Ц. К 1.60

№ 4/6. Александра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка (Се остання праця-переклад нашого великого письменника) . . . . . „ „ 3.—

№ 7/8. Йогана В. Гете: Герман і Доротея, поема з німецького народного життя з кінця XVIII ст. в перекладі д-ра Івана Франка (саме вийшла з друку) . . . . . „ „ 1.60

Крім того незабаром появлять ся друком такі випуски:
№ 9/10. Михайла Яцкова: Далекі шляхи, збірка нових новел і нарисів . . . . . Ц. К 2.—

№ 11/12. Арістофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка . . . . . „ „ 2.—

№ 13/15. В. Короленка: Без язика, повість в перекладі та з передмовою П. Дятлова.

Видані досіль випуски дістати можна в Книгарні Наукового Товар. ім. Шевченка у Львові, Ринок, ч. 10, в „Українським Базарі“ в Стрию, в „Народнім Базарі“ в Перемишлі або у Івана Калиновича в Бориславі, який висилає замовлені випуски оплатно й евентуально зараз чек на висилку грошей.

В адміністрації „Вістника С. В. У.“ можна набути отсі книжки видавництва „Відродження“:

Ів. КОТЛЯРЕВСЬКИЙ. Наталка Подтавка	Ціна 60 сот.
Гр. КВІТКА-ОСНОВЯНЕНКО. Перекотиполе	„ 40 „
Ів. ФРАНКО. До свігла	„ 40 „
В. ВИННИЧЕНКО. На пристані	„ 40 „
М. ГРУШЕВСЬКИЙ. Про укр. мову й укр. школу	„ 48 „

Зміст: М. Троцький. Новий політичний переворот в Росії і на Україні. — Ієнеральний Секретаріят проголошує зєдинення України по тім боці фронту. — Погляд В. Винниченка на справу української державности. — Справа миру на зїзді української соціалдемократичної робітничої партії. — Третій всеукраїнський військовий зїзд у Києві. — В. Темницький. День у віденським парламєнті. — Н. В. Поляки й т. зв. „східні окраїни“ (Кієнець). — Подоненій Іван Павлюк. Театр. — З поезій Гр. Чупринки. Inter arma. — Вісті.

Відповідає за редакцію: Микола Троцький.
З друкарні Адольфа Гольцгавеза у Відні.

В адміністрації „Вістника Союзу визволення України“ можна набути отсі книжки:

1. В. Будзиновський. Гадацькі постулати і гетьман Виговський	К. с. —60
2. В. Будзиновський. Козаки у Ст. Руданського	—30
3. В. Будзиновський. Козацькі часи в народній пісні	3.—
4. Г. Гауптман. Ткачі, драма з сорокових років	1.20
5. Г. Гейне. Книга пісень	1.60
6. М. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканькою	—50
7. Гомерова Одиссея. Перша часть	2.40
8. Гомерова Одиссея. Друга часть	2.—
9. В. Гете. Іфїгенія в Таврії	—60
10. Гете—Франко. Гелена і Фавст	1.20
11. Доманицький. Як халяють селяне в чужих краях	—80
12. М. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи	3.80
13. М. Драгоманов. Письма К. Кавелина й Ів. Тургєнева	3.—
14. Тр. Зінківський. Писання. Книга перша	2.—
15. Тр. Зінківський. Писання. Книга друга	2.—
16. Ю. Кенан. Сибір	2.40
17. О. Кониський. Грішники. Роман—Хроніка	1.—
18. П. Куліш. Крапанка Русинам і Полякам	—40
19. П. Куліш. Маруся Богуславка. Поема	—70
20. П. Куліш. Хуторна поезія	1.—
21. В. Левенко. Per pedes apostolorum	—60
22. Ів. Левіцький. Поміж ворогами	1.—
23. Молієр. Тартюф. Комедія в 5 діях	—60
24. Ш. Сеньобос. Сучасна Англія	1.20
25. О. Солтис. Буквар для самоуків	—30
26. О. Терлецький. Галицько-руське письменство 1848—1865 pp.	1.50
27. Ів. Франко. В плен-єрі. Вірші і проза	—60
28. В. Чайченко. Байки	—60
29. В. Чайченко. Книга казок віршом	1.20
30. В. Чайченко. Оповідання	1.60
31. В. Чайченко. На розпутті	1.60
32. В. Чайченко. Під хмарним небом, вірші	2.—
33. М. Школиченко. Між народ. Повість	—40